

ΑΙΝΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΜΗΝΙΑΙΟΝ.

ΕΤΟΣ Α'.   Ἰούλιος 1882.   ΤΕΥΧΟΣ Δ'.

ΚΑΤΑ ΤΙΝΑ ΤΡΟΠΟΝ ΔΡΩΣΙΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (α).

Α'.

Ἐπιχειροῦντες τὴν διαπραγμάτευσιν ἀντικειμένου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκτασις καὶ ἡ δυσκολία ἤθελε κατατρομάξῃ οἰανδήποτε διάνοιαν, πολὺ εὐρυτέραν καὶ ἰσχυροτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴν ὁμολογήσωμεν τὴν ἀμηχανίαν καὶ ἀγωνίαν εἰς ἃς διακειμέθα. Μολαταῦτα ἐνθαβρυνόμεθα καὶ κολακευό-

---

(α) Χάριν πλειοτέρως ποικιλίας, θέλομεν καποτε δημοσιεύει ἐναλλάξ τὰ ἔχοντα συνέχειαν ἀντικείμενα. Ἡ ἐναλλαγὴ αὐτὴ οὐδεμίαν ἄλλως ἐπιφέρει ἐν οὐσίᾳ βλάβην.

μεθα ἐκ τῆς ιδέας, ὅτι ἂν δὲν εὐαρεστήσωμεν τὰ μεγάλα πνεύματα, θέλομεν τοῦλάχιστον γίνη χρήσιμοι εἰς τὰ πλήθη, καὶ ὅτι ἂν ἀτελῶς καὶ ἀτέχνως ἐπεξεργασθῶμεν αὐτὸ, ἴσως παράσχωμεν ἀφορμὴν εἰς ἐτέρουσ νόασ ἐμπειροτέρους καὶ σοφωτέρους, νὰ προσεγγίσωσι ἢ καὶ νὰ φθάσωσιν εἰς ἐξαγόμενα μᾶλλον ἐντελῆ καὶ ἱκανοποιητικὰ.

Ἴνα δὲ προβῶμεν μετὰ λογικῆς καὶ μέχρι τινός ἀντιπαραθετικῆς μεθόδου πρὸς λύσιν τοῦ προκειμένου ζητήματος, ὀφείλομεν πρῶτον νὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχείων καὶ νὰ μάθωμεν τί ἐστὶ πολιτισμὸς, τίνα τὰ συναποτελοῦντα αὐτὸν στοιχεῖα ἢ δυνάμεις, καὶ τίνι τρόπῳ αὐταὶ ἐνεργοῦν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν ἐθνῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἐν παραλλήλῳ εἰκόνι νὰ παρατηρήσωμεν κατὰ πόσον ἢ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς, συμβαδίζει ἀνέκαθεν μετ' αὐτοῦ καὶ συμμορφοῦται πρὸς τοὺς νόμους του, ἢ δι' ἄλλων λόγων τίνι τρόπῳ οὗτοι δρῶσιν ἐν αὐτῇ.

Τί εἶναι λοιπὸν πολιτισμὸς; Τί ἐννοοῦμεν λέγοντες, ὅτι τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα ἔθνος εἶναι πεπολιτισμένον; Τίνα σημασίαν ἔχει ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός; Ἀπλὴν ἢ περιεκτικὴν; Ἀφορᾷ τρόπους μόνον κοσμιότητος καὶ τύπους ἐθιμοταξίας, ἢ μᾶλλον θεσμοῦ καὶ νόμους, ἤθη καὶ ἔθιμα, ἐλευθερίαν καὶ δικαίαν, τέχνας καὶ ἐπιστήμας, δι' ὧν τελειοποιούμενον τὸ ἄτομον καὶ ἡ κοινωνία ἐκπληροῦνται οἱ ὅροι καλλιεργημένης καὶ ἱκανοποιητικῆς συμβιώσεως; — Ἄς ἰδῶμεν.

Τὸ ἐν Παρισίοις Ἀθηναίων τῶν Τεχνῶν ἐπροκάλεσε πρὸ 50 ἐτῶν συναγωνισμὸν, εἰς ὃν ὑπέσχετο καὶ μετᾴλιον ἀξίας 300 φράγκων ἐπὶ τοῦ ἐφεξῆς ζητήματος. « Νὰ ὀρισθῇ ἐναργῶς ἡ ἀληθὴς ἐννοια

» τῆς λέξεως πολιτισμὸς (civilisation)· νὰ σημειωθῶσιν οἱ κυριώτεροι διακριτικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὰ κενὰ καὶ αἱ καταχρήσεις αὐτοῦ· νὰ ὑποδειχθῶσι τὰ μέσα τῆς συμπληρώσεως ἐκείνων, καὶ τῆς ἀφαιρέσεως τούτων· καὶ ἐπὶ τέλος νὰ ὑποβληθῶσι τὰ καταλληλότερα μέτρα, δι' ὧν νὰ χορηγηθῇ εἰς τὰ διάφορα τοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖα ἢ εὐστοχωιτέρα ὠθησις καὶ διεύθυνσις πρὸς τὴν ταχυτέραν αὐτοῦ πρόοδον. »

Πόσοι καὶ τίνες συνηγωνίσθησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀγνοοῦμεν, τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ἐγκυκλοπαιδικῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ Ἰουνίου 1831, ὅτι ἡ Διατριβὴ τοῦ Βίκτορος Φραγκλίνου, ἥτις δυστυχῶς καὶ αὐτὴ δὲν περιῆλθεν εἰς χεῖράς μας, ἐστέρφη καὶ ἐβραβεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου τῶν Τεχνῶν.

Ἡ τοῦτο ἀναφέρουσα Ἐπιθεώρησις, ἐπιλαμβάνεται καὶ τῆς ἐπικρίσεως τῆς Διατριβῆς, πλὴν δὲν ἐκθέτει, περιληπτικῶς τοῦλάχιστον, καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, σημειῶναι ἀπλῶς ἀορίστους τινὰς ὅρους, οὓς καὶ ἐπικρίνει. Ἴδού εἰς τί ἀνάγεται οὐσιωδῶς ἡ ἐπικρισις αὐτῆς. « Ὁ πολιτισμὸς δὲν ἐρμηνεύεται ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Φραγκλίνου, δὲν τείνει εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου τελειοποίησιν, οὔτε περιλαμβάνει εἰς ἑαυτὸν τὰς ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας, τῶν χρηστῶν ἠθῶν, τῆς δημοσίας τάξεως, τῶν σοφῶν νόμων, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀρετῆς κ.τ.λ. αὐτὸς ἐδρεῖται ἀπεναντίας, κατὰ τὴν κοινῶς παραδεδομένην δοξασίαν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν τύπων, τοὺς ὁποίους φροντίζει νὰ περιχοσμή καὶ νὰ καλλοπίζη· δὲν προστατεύει ἀπλῶς τὰς τέχνας, τὰς προκαλεῖ, τὰς ὑποκινεῖ καὶ τὰς διευθύνει· ἀλλ' ἐνῶ δι' ἀγράφει τὰ ὀριά των, δὲν συμμετέχει καὶ εἰς τὰ

» ἔργα τῶν ταῦτα εἶναι προϊόντα ὑψηλοτέρων συλ-
 » λήψεων τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ὑποστηρίζου-
 » μένου ὑπὸ θερμῆς καὶ θαρραλέας φιλανθρωπίας. Αἱ
 » ὑπὸ τῶν νόμων, τῶν θεσμῶν καὶ τῆς προόδου τῶν
 » γνώσεων κοινωνικαὶ τελειοποιήσεις, ἐπιδρῶσι μὲν
 » σφοδρῶς ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ, πλὴν ἡ ἀντεπίδρασις
 » τούτου ἐπὶ ἐκείνων εἶναι λίαν ἀσθενής. »

Ἐκ τῆς ἐπικρίσεως ταύτης, δυνάμεθα ὁπωσοῦν νὰ φωτισθῶμεν καὶ ὡς πρὸς τὴν σημασίαν, ἣν ἀποδίδει ὁ Φραγκλῆνος εἰς τὸν πολιτισμόν, καὶ ὡς πρὸς ἐκείνην ἣν ἀπονέμει εἰς αὐτὸν ὁ Ἐπικριτής, συμμορφούμενος, ὡς λέγει, καὶ μὲ τὴν κοινὴν δοξασίαν, ἥτοι τὸν κοινὸν νοῦν ἢ λόγον.

Ἄλλὰ τίνα ἐκ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ἐννοιῶν, δυνάμεθα ν' ἀποδεχθῶμεν ὡς μᾶλλον ὀρθὴν καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν συνάδουσαν, τὴν τοῦ Φραγκλῆνου, ἢ τὴν τοῦ Ἐπικριτοῦ; — Ἄν τὸ κῦρος τοῦ ἀριθμοῦ, ἀρκοῦσε νὰ λύη ὀριστικῶς πᾶν ζήτημα, ἠθέλαμεν ἀδιστακτικῶς ἀποφανθῆ ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ὡς ἔχοντος ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἐπιδοκιμασίαν μεγάλου Συλλόγου σοφῶν ἀνδρῶν. Πλὴν τὰ ζητήματα, καίτοι ὑπὸ τοῦ κύρους δύνανται νὰ λάβωσι πλειοτέραν ἰσχύν, οὐχ ἦτον ὁμῶς ἡ λογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε ἡ μόνη φωτιστικὴ καὶ ἀποδεικτικὴ δύναμις, ὅπως διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἀναλύσεως εἰσάγη ἐν τῇ ψυχῇ ἀκλονήτους πεποιθήσεις καὶ σταθερὰν ἡρεμίαν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς τῶν πραγμάτων λύσεως.

Ὁ ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει Ἐπικριτῆς διερμηνεύων τὴν ἰδέαν τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνεφέρθη καὶ εἰς τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην δοξασίαν, ἣ τὸν κοινὸν νοῦν, ὅστις εἶναι βεβαίως ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς καὶ ὁ ἀλάνθαστος γνώμων ὡς πρὸς τὴν οὐσιαστικὴν καὶ

ἀταλάντευτον σημασίαν πλείστων λέξεων. Πλὴν φαίνεται ὅτι δὲν ἀντελήφθη καλῶς τὴν ἰδέαν, ἣν ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ ὡς συνεπίκουρον· προσήγγισε μὲν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ δὲν εἰσήλθε καὶ ἐντὸς τῆς εὐρείας αὐτῆς περιφερείας, ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ οὕτως εἰπεῖν τῆς θύρας, ἐπεριωρίσθη ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου μόνου τοῦ ἔθνους του, καὶ ἴσως οὐδὲ τούτου τὸν κοινὸν νοῦν ὀρθῶς ἠρμήνευσε, διότι ὡς μετ' ὀλίγον θέλομεν παρατηρήσει, φρονεῖ πάντῃ ἀντιθέτως ὁ Γκιζῶπος.

Ὅταν ὁμιλῇ τις περὶ κοινοῦ νοός ἢ κοινοῦ λόγου, δὲν πρέπει νὰ περιορίζηται ἢ νὰ ἐννοῇ ἐκεῖνον ἑνὸς μόνου ἔθνους, ἀλλ' ὅλων ἐν γένει τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων. Ὁ κοινὸς τούτων νοός, ὁσάκις εἶναι ἀκέραιος, πεφωτισμένος καὶ σταθερὸς, πρέπει νὰ ἦναι καὶ σεβαστὸς ὡς πρὸς τὴν ἐννοίαν ἢ τὸν ὀρισμὸν τῶν λέξεων· εἶναι τὸ ὀρμέμφυτον, ἢ μᾶλλον ἡ κοινὴ τῆς ἀνθρωπότητος συνείδησις, δι' ἧς καὶ τὰ παραστατικὰ σημεῖα τῶν ἰδεῶν τῆς τελειοποιεῖ, καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς διαρρυθμίζει. Ὁ φιλόσοφος ἢ ὁ ἐπιστήμων δύναται μόνον ν' ἀφαιρῇ τὸ πλεονάζον, ἢ νὰ προσθέτῃ καὶ ἀναπληρῇ τὸ ἐλλεῖπον, ὅπως παριστάνη τὰς ἰδέας καὶ τὰ πράγματα ἐν ὅλῃ τῇ ἀκρίθειᾳ καὶ ἐναργείᾳ τῶν. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν τίνα ἐννοίαν ὁ κοινὸς οὗτος νοός ἐπισυνάπτει εἰς τὴν λέξιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ λέξις αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως πρωτότυπος, εἶναι παραγωγικὴ, ἔχει ἰδίαν μητρότητα, ἐξ ἧς ἔλαβε τὴν γέννησιν, ἔχει ῥίζαν καὶ κορμὸν τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἐβλάστησεν. Ἡ πόλις, ἣτις προϋποθέτει κοινωνικότητα καὶ ἐκουσίαν συνένωσιν λογικῶν ὄντων ἐν τινὶ χώρᾳ, εἶναι κέντρον πολυπληθές, εἰς τὸ ὅποιον καὶ τὸ ἄτομον καὶ τὰ πράγματα, εἶναι παντοῦ καὶ πάν-

τοτε μᾶλλον ἀνεπτυγμένα καὶ πρὸς τὴν τελειοποίησιν των ὀργῶντα· ἡ δὲ συμβίωσις ἐγγυωμένη ὑπὸ ἐννόμου τάξεως, εἶναι μᾶλλον εὐάρεστος καὶ ἱκανοποιητική. « Omnis civitas est constitutio populi. Populus autem non omnis coetus quoquo modo congregatus, sed » coetus multitudinis juris consensu et utilitas communis sociatus (Cic. de Republ. L. II.) »

Πρὸς παράστασιν λοιπὸν καὶ ἐρμηνείαν τῆς διπλῆς αὐτῆς ἐν τῇ πόλει μορφώσεως, ἐπενοήθη καὶ ἐσχηματίσθη ἡ λέξις πολιτισμὸς (civilisation), λέξις ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λείαν περιεκτικῆ καὶ οὐχὶ ἀπλῆ, διότι περιλαμβάνει καὶ ἀτόμων καὶ πραγμάτων τὴν ἐντελεστέραν κατάστασιν, κατὰ τε τὴν κυβέρνησιν, τοὺς νόμους, τὰ ἤθη, τὴν ἐλευθερίαν καὶ πᾶσαν ἐν γένει ἀρετὴν. Ὅθεν καὶ οἰαδῆποτε πόλις καὶ χώρα, ὅσάκις κατέχωσι τὴν ὑψηλὴν καὶ τελειοτέραν αὐτὴν μορφωσιν, καλοῦνται γενικῶς καὶ μᾶλλον πολιτισμένοι. Ἡ ἐντελεστέρα τῶν ἀνθρώπων ἀνάπτυξις, καὶ ἡ πραγματικὴ τῆς χώρας βελτίωσις, ἐπιβάλλουν οὕτως εἰπεῖν αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμὸν, διότι οὐδεὶς ποτε ἐφαντάσθη, νομίζομεν, ν' ἀποδώσῃ αὐτὸν εἰς τὰς ἀγρίας τῶν Ἑσχημῶ καὶ Ὑρώνων φυλάς, ἢ τὰς περιπλανεῖς καὶ σκηνητικὰς τῶν Ἀράβων, ἢ εἰς τὸν ἀγελαῖον τῶν κτηνῶν ἢ τὸν ὀρμεμφυτικὸν καὶ ἀπροόδευτον ἐντόμων τινῶν καὶ πτηνῶν βίον.

Ὁ πολιτισμὸς λοιπὸν δὲν σημαίνει ἀπλῶς συνένωσιν ἢ συνεταιρισμὸν ἀνθρώπων ἐν τινι ὠρισμένῃ χώρᾳ, ἀλλὰ κοινωνικὴν κατάστασιν, εἰς ἣν ὑπάρχουν καὶ πραγματοποιοῦνται ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑπὸ διαφόρων δυνάμεων ἢ παραγόντων, οἱ ὅροι καλλιεργημένου καὶ ἀποχρῶντος βίου. Τοιοῦτος εἶναι ὁ πολιτισμὸς καὶ τοιαύτην ἀπογέμι· εἰς αὐτὸν σημα-

σίαν ὁ κοινὸς νοῦς τῶν ἀνεπτυγμένων ἐθνῶν. Δὲν ἀφορᾷ τύπους ἐθιμοταξίας ἢ ἐξωτερικῆς συμπεριφορᾶς· οἱ ἐπιπόλοιοι οὗτοι χρωματισμοὶ ἢ καλλοπισμοὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς συνέπειαι τῆς διπλῆς ἐκείνης καταστάσεως, οὐχὶ ὅμως καὶ ὡς οὐσιώδεις αὐτῆς ὅροι ἢ ἀπαρτιστικὰ στοιχεῖα, διότι ἄνευ μεμορφωμένων ἀνθρώπων διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς, καὶ ἄνευ καλλιεργημένης καὶ καλῶς ὀργανισμένης χώρας, οὔτε λεπτὴ καὶ περιποιητικὴ συμπεριφορὰ (civilité), οὔτε τρόποι εὐγενικοὶ ἢ ἀνασκοπαὶ καὶ ἀβροφροσύναι, (politesse), δύνανται νὰ ἐννοηθῶσι πάντα ταῦτα εἶναι προϊόντα καὶ ἀπόβροια ἐπιμελημένης ἀγωγῆς, ἀνεπτυγμένης διανοίας καὶ ἱκανῶς προωδευμένης χώρας.

Τοιαύτας δι' ἄλλων φράσεων πρεσβεύουν δοξασίς καὶ οἱ ἐμβριθέστεροι καὶ σοφώτεροι Συγγραφεῖς, οἵτινες συνέγραψαν περὶ πολιτισμοῦ. Ὁ Γκιζῶτος ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μαθημάτων, ἅτινα περὶ τὸ 1829, ἐδίδασκεν εἰς Παρισίους ὡς καθηγητῆς τῆς ἱστορίας ἐν τῇ Σχολῇ τῶν γραμμάτων, λέγει. « Ἐρευνήσας τίνα » ἐννοίαν ἀποδίδει εἰς τὴν λέξιν τοῦ πολιτισμοῦ ὁ κοινὸς νοῦς τῶν ἀνθρώπων, μ' ἐφάνη ὅτι » οὐσιωδῶς ἀνάγει αὐτὴν εἰς δύο γεγονότα, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐξωτερικῆς καὶ γενικῆς τῆς κοινωνίας » καταστάσεως, καὶ τὴν ἑτέραν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ » προσωπικῆς τοῦ ἀνθρώπου· ἐν ἄλλαις λέξεσι τὴν » τελειοποίησιν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος. » Ὁ δὲ Ῥωμανιόζης ἐν τῷ περὶ πολιτισμοῦ Σύγγραμμά του ἀνάγει αὐτὴν, « εἰς τὸν τρόπον τῆς » ὑπάρξεως τοῦ βίου κράτους τινός, δι' οὗ ἐνεργοποι » οῦνται οἱ ὅροι καλλιεργημένης καὶ ἱκανοποιητικῆς » συμβιώσεως. »

Οἱ δύο οὗτοι ὄρισμοὶ τὴν αὐτὴν περιέχουν ἐννοιαν, καίτοι διάφορως ἐκπεφρασμένην. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡμεῖς συνεχωνεύσαμεν αὐτοὺς εἰς ἓνα, εἰπόντες ὅτι ὁ πολιτισμὸς σημαίνει κοινωνικὴν κατάστασιν, εἰς ἣν ὑπάρχουν καὶ πραγματοποιοῦνται ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ οἱ ὅροι καλλιεργημένου καὶ ἀποχρῶντος βίου.

Ὁ καλλιεργημένος καὶ ἀποχρῶν βίος ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐφικτὴν καὶ προοδευτικὴν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας τελειοποίησιν, διότι ὁ μὲν καλλιεργημένος βίος ἀφορᾷ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς καρδίας, ὁ δὲ ἀποχρῶν τὴν εὐτυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας. Εἶναι δὲ αὐτὸς προῖον κοινόν καὶ ἀλληλέγγυον ὄλων τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ ἐργάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου Ἀρχοντος, διότι ἅπαντες ἀλληλεπιδεῖται καὶ ἕκαστος ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐνεργείας του, συντελοῦν πρὸς τὴν γένεσιν αὐτοῦ, ἥτοι πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ πεπολιτισμένου βίου τοῦ κράτους.

Τούτου δὲ ὁ βίος δὲν εἶναι ὡς ὁ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἔχει κυριολεκτικὴν ἐννοιαν· ἐκεῖνος ἔχει μεταφορικὴν, ἀφορᾷ πρόσωπον ἠθικόν καὶ περιεκτικόν, τὸ ὅποιον μετρᾷ αἰῶνας ἐν τῇ διαρκείᾳ του, ἐνῶ τὸ ἄτομον μετρᾷ ἔτη· πλὴν ὡς τοῦτο γεννᾶται, ἀναπτύσσεται, ἐνεργεῖ καὶ ἐκ τῶν ποικίλων καὶ διαδοχικῶν αὐτοῦ κινήσεων συναποτελεῖται ὁ βίος του, οὕτω καὶ τὸ κράτος συσπίνεται, προάγεται, λειτουργεῖ καὶ ἐκ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν συναπαρτίζεται ὁ βίος του, διότι ὁ βίος ἐν γένει, εἴτε ὑπὸ φυσικὴν, εἴτε ὑπὸ μεταφορικὴν σημασίαν ἐκλαμβάνεται, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ τὸ ἄθροισμα τῶν ὁρατῶν καὶ διαδοχικῶν τοῦ ἰδίου κινήσεων καὶ ἀποτελεσμάτων.

Ἀφοῦ ἐγνωρίσαμεν τί ἐστὶ πολιτισμὸς καὶ τίνα ἐννοιαν ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων νοῦς, ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ τίνα εἰσὶ τὰ συστατικὰ, τίνες οἱ νόμοι ἢ αἱ δημιουργικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ τίνι τρόπῳ αὗται ἐπενεργοῦν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, ὅπως παραγάγῃσι τὸν καλλιεργημένον καὶ ἀποχρῶντα αὐτῶν βίον.

Τὰ στοιχεῖα ἢ αἱ δημιουργικαὶ τοῦ πολιτισμοῦ δυνάμεις, δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τέσσαρας κυρίως κατηγορίας· εἰς δύναμιν φυσικὴν, πολιτικὴν, ἠθικὴν καὶ οικονομικὴν. Αὗται ἀποτελοῦν τοὺς νόμους, δι' ὧν ζωογονεῖται καὶ τελειοποιεῖται ὁ πολιτισμὸς. Ἡ μὲν πρώτη ἐνεργεῖ ἀφ' ἑαυτῆς, ἡ δὲ δευτέρα διὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν νόμων, ἡ τρίτη διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῶν γραμμάτων, καὶ ἡ τελευταία διὰ τῆς βιομηχανίας. Ἐκ τῆς συνδρομῆς καὶ ἐνεργείας τούτων ἀνιδρύεται τὸ μέγα οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον καλοῦμεν πολιτισμόν.

Πλὴν κατὰ τίνα τρόπον αἱ δημιουργικαὶ αὗται δυνάμεις ἐπιδρῶσιν, ὅπως παραγάγῃσι τὸν ὠραῖον αὐτὸν τοκετόν, ὅστις πάντοτε διακυμαίνεται μεταξὺ δύο ἄκρων, τοῦ βαρβαρισμοῦ ἐξ ἑνὸς καὶ τῆς διαφθορᾶς ἐξ ἑτέρου; — Διότι εἴτε εἰς ἐκεῖνον, εἴτε εἰς ταύτην παρεκτραπῆ, ἐμπίπτει εἰς βέβαιον ἀπωλείας βάραθρον. Ὁ βαρβαρισμὸς εἶναι ἄρνησις καὶ διαγραφή τοῦ πολιτισμοῦ· ἡ δὲ διαφθορὰ ἢ ὁ ἐψιμμηθιωμένος οὗτος βαρβαρισμὸς, εἶναι παράβολός τις κατάστασις τοῦ ἀστυκοῦ βίου, ἣτις ὑποκώφως τείνει πρὸς τὴν διάλυσιν αὐτοῦ. Ἡ μέση λοιπὸν ὁδὸς εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ πολιτισμοῦ κατάστασις, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὁποίας ὀφείλουν οἱ νόμοι αὐτοῦ ἢ αἱ δυνάμεις νὰ ἐπιδρῶσιν.

Ἐνεκα τούτου δύναται μὲν ἔθνος τι νὰ ἦγαι ὑπὸ

τινας ἐπόψεις ὁπωσοῦν πεπολιτισμένον, πλὴν ὑπὸ ἐτέρας νὰ ἦναι ἐλλειπές, καὶ νὰ προσεγγίξῃ μᾶλλον εἰς τὸν βαρβαρισμὸν ἢ τὴν διαφθοράν. Δύναται ὡς πρὸς τὰς τέχνας ἢ τὰς ἐπιστήμας ἢ τὴν βιομηχανίαν νὰ πρωτεύῃ, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἢ τοὺς νόμους ἢ τὰ ἥθη νὰ ἦναι ὑποδεέστερον. Ἐὰν ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ εἶναι φιλόρπαγος, ἢ ἐπιθετικὴ, ἢ τυραννικὴ· ἐὰν οἱ νόμοι καθιερόνουν προνόμια καὶ ἀδίκους ἀνισότητας, τότε αὐτὸ ὑπὸ ταύτας τὰς ἐπόψεις κλίνει μᾶλλον πρὸς τὸν βαρβαρισμὸν· ἐὰν τὰ ἥθη εἶναι ἄκοσμα, ἢ παραλελυμένα, ἢ χαλαρά, τότε τείνει πρὸς τὴν διαφθοράν. Ἴνα λοιπὸν ἀπέχῃ ἐπίσης ἐκ τῶν δύο τούτων ἐπικινδύνων ἄκρων καὶ βαδίζῃ τὴν μέσην ὁδὸν, πρέπει νὰ ἦναι ἐν ταύτῃ πλήρες, καὶ νὰ συμμορφοῦται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις πρὸς τοὺς νόμους ἢ τὰς δυνάμεις τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄς παρατηρήσωμεν ἤδη μιᾶς ἐκάστης αὐτῶν τὴν ἐπίδρασιν, καὶ πρῶτον τῆς φυσικῆς.

(ἀκολουθεῖ.)

ΕΝΥΗΝΙΟΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΕΝ

Κατὰ τὰς δύο πρώτας Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδας ἤκμαζον οἱ νεώτεροι καλούμενοι σοφισταί· ἄνδρες ἄλλως λίαν εὐπαιδευτοὶ καὶ καλῶς κατηρτισμένοι ἐκ τῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς τῶν· πλὴν ἠσχοῦντο καὶ αὐτοὶ μᾶλλον εἰς τὴν ῥητορικὴν, ἐξ ἧς προσεδόκων καὶ τιμὰς ν' ἀπολαύσωσι, καὶ εἰς τὰ ὑπατά ἀξιώματα ν' ἀναβῶσιν. Οἱ σοφοὶ λοιπὸν οὗτοι ἄνδρες, ὡς Δίων ὁ Χρυσόστομος, Ἄριστίδης ὁ Ἑλιος, Ἀπολλώνιος ὁ Τιανεύς καὶ πλείστοι ἕτεροι, περιεργόμενοι κα-

τὰ εἴην συνήθειαν τοῦ τότε καιροῦ τὰς διαφόρους πόλεις, ἔκαμνον εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ λαοῦ ἀγορεύσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς περιστάσεις. Κατελθὼν δέ ποτε εἰς Ἀλεξάνδρειαν Δίων ὁ Χρυσόστομος καὶ ἀγορεύσας εἰς τὴν συνέλευσιν, διεπέρανε τὴν ὀμιλίαν του μὲ τὸ ἐφεξῆς περίεργον ἱστορικὸν ἀνέκδοτον. « Ὑπῆρξέ ποτε, εἶπεν, ἐν Αἰγύπτῳ διάσημός τις Μουσικός, ὅστις προεϊωνίσθη ἐν ἐνυπνίῳ ὑπὸ τινος Θεοῦ, ὅτι ἐμελλεν ἡμέραν τινὰ νὰ ψάλλῃ εἰς τὰ ὦτα ἐνός Ὁνοῦ (Γαϊδάρου). Πλὴν ἐκλαβὼν τὸν προεϊωνισμόν αὐτὸν ὡς παιγνίδιον καὶ συνήθη τοῦ ὕπνου φαντασίαν, δὲν ἐπέστησεν ἐπὶ πολὺ τὴν προσοχὴν του. »

» Μετὰ τινὰ ὅμως πάροδον χρόνου, συνέπεσε νὰ ἐπιτεκρηθῇ τὴν Μέμφιν, πρωτεύουσαν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, Τύραννός τις τῆς Συρίας, ὅστις ἀκούσας λίαν ἐκθειάζομενον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων τὸν μνησθέντα Μουσικόν, ἐζήτησε νὰ τὸν ἀκροασθῇ καὶ αὐτός. Ὁ αἰδὸς πλήρης χαρᾶς καὶ ἐλπίδος ἐμφανισθεὶς ἐνώπιόν του, ἀνέπτυξεν ὅλα τὰ θέληγτρα, καὶ ἀπεκάλυψε πάντα τὰ μυστήρια τῆς Μουσικῆς τέχνης. Ἄλλ' ὁ Τύραννος ἐκεῖνος, ὅστις ἦτον ἀμαθὴς καὶ ἀγροῦκος, ἀφοῦ τὸν ἤκουσεν ὀλίγον, διέταξεν αὐτὸν ἀποτόμως καὶ ὑβριστικῶς νὰ παύσῃ, ὅτι τοῦ ἐπροξένει μᾶλλον ἐνόγλησιν ἢ ἡδονήν. Τότε ὁ Μουσικός ἀναμνησθεὶς τοῦ ἐνυπνίου, ἀνεφώνησε, « τῶρα ἐννοῶ τί θὰ εἴπῃ νὰ ψάλλῃ τις εἰς τὰ ὦτα ἐνός Ὁνοῦ. »

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΜΒΟΛΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΥΛΟΓΙΑΣ.

(Συνέχεια.)

Οὐδείς τῶν ἀρχαίων Ἱατρῶν καὶ Συγγραφέων μνημονεύει τὴν νόσον τῆς Εὐλογίας. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι δὲν ἦτο γνωστὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι οὔτε οἱ Ἱατροί, οἵτινες ἀναφέρουν τόσας ἐτέρας νόσους ἦτον σημαντικὰς, ἤθελόν ποτε ἀποσιωπήσει μίαν νόσον ὀλεθρίαν, οὔτε οἱ Ἱστορικοὶ ἤθελον μνημονεύσει τόσα γεγονότα, χωρὶς ν' ἀναμίξωσι καὶ τὸν θάνατόν τινος Ἡγεμόνος ἢ μεγάλου ἀνδρός, προελθόντα ἐκ τῆς Εὐλογίας, οὔτε οἱ Ποιηταί, οἵτινες τοσοῦτον ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ζωγραφίαν τῶν ὠραιότητων ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐνθουσιάζοντο, ἤθελον παραλήψει νὰ σημειώσωσι τὴν τρομερὰν ἐκείνην νόσον, ἣτις ἐπὶ τοσοῦτω ἀλλοιόνοι τοὺς χαρακτήρας τῶν ὠραιότερων προσώπων. Ἡ Εὐλογία, ἀφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ πληροφορηθῶμεν ἐκ τῆς ἱστορίας, μετεδόθη ἐκ τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὴν Ἀραβίαν περὶ τὸ ἔτος 571 Μ. Χ. Οἱ δὲ Σταυροφόροι μολυνθέντες ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀλεθρίου λοιμοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐξεστράτευον κατὰ τῆς Παλαιστίνης, μετεφύτευσαν αὐτὸν ἐν τῇ ἐπανόδῳ των εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὸ 1090 (Mead). Ὁ λοιμὸς ὁμως οὗτος, τὸν ὁποῖον (κατ' εὐφημισμὸν ἴσως) ἀπεκαλέσαμεν Εὐλογίαν, δὲν ἐπέφερε καταρχὰς μεγάλην θραῦσιν· ἐπὶ τρεῖς ἡμισυ σχεδὸν αἰῶνας προσεπύζετο οὕτως εἰπεῖν εἰς διάφορα μέρη, ἀλλὰ δὲν ἀνεφάνη συνωδευμένος μὲ βέβαια καὶ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, εἰμὴ περὶ τὸ 1572

(Albertus Hallerus). Ἐκτοτε διατρέχει τὰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης, ἐμφανιζόμενος ἐπιδημικῶς ἀνὰ πᾶσαν πενταετίαν κατὰ τοὺς ἀκριβεστέρους ὑπολογισμούς (Tissot).

Ἡ Εὐλογία, ἀφ' ὅσον μανθάνομεν ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐκθέσεων τῶν Ἱεραποστόλων, πρέπει νὰ ἦτο λίαν ἀρχαία εἰς τὸ ἀπέραντον κράτος τῶν Σινῶν, ὡς ἦτον ἐπίσης ἀρχαία καὶ ἡ συνήθεια τῆς δι' ἐμβολιασμὸν μεταδόσεως αὐτῆς. Μόλα ταῦτα φαίνεται ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ ἐμβολιασμὸν μετεδόθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τῶν Κιρκασίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ὠριότης τῶν νεανίδων, ἀπετέλει τὸν κυριώτερον κλάδον τοῦ ἐμπορίου· τὸ συμφέρον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ φιλοσοφικώτερα μερὶς τοῦ ἀνθρώπου, ἐχρημάτισεν ἡ ἀφορμὴ εἴτε τῆς ἀνακαλύψεως, εἴτε τῆς ἐκ τῶν Σινῶν παραλήψεως τῆς σωτηριώδους αὐτῆς μεθόδου, δι' ἧς ἐπρολαμβάνετο ἡ τοσοῦτον ἀπαισία εἰς τε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὠριότητα φυσικὴ Εὐλογία (Millin). Τοῦτου ἕνεκα ὁ ἐμβολιασμὸς καλεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς Haller, Modus Circassicus.

Τίς ἤθελε ποτὲ δυνηθῆ νὰ προμαντεύσῃ, ὅτι ἐξ ἐκείνων τῶν βαρβάρων καὶ ἀφιλοξένων χωρῶν, κειμένων μεταξύ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Κασπίας, ὅθεν οἱ Ἀργοναῦται ἤρπασαν τὸ μυστηριώδες χρυσοῦν δέρας ἀπὸ τὸν βασιλέα Αἰήτην, ἤθελε μεταβῆ εἰς τὴν πολιτισμένην Εὐρώπην μίαν σημαντικωτάτη ἀνακάλυψιν, ἣτις νὰ χορηγῆ ἀφορμὴν σπουδαίας συζητήσεως εἰς τόσους διασήμους Ἱατροὺς καὶ εὐπαιδεύτους ἀνδρας; Καὶ ὁμως οὕτως ἠκολούθησε, διότι ἀπὸ μίαν τῶντι Κιρκασίαν μετηνέχθη ὁ ἐμβολιασμὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ τὸ ἔτος σχεδὸν 1670 (Kirkpatrick), ὅθεν τὸ πρῶτον ἐπεκτάθη ἡ χρῆσις του εἰς τοὺς Ἑλ-

ληνας και Ἀρμενίους, οὐχι ὁμως και εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, οἵτινες ἔνεκα τῆς πίστεως αὐτῶν πρὸς τὴν εἰμαρμένην, ἐθεώρουν ὡς ἀσεβεῖ, ὄντινα ἤθελε πειραθῆ νὰ ὑπεξαιρεθῆ ἐκ τοῦ κράτους τῆς. Ἀκολούθως ὁμως ἡ δεισιδαιμονία αὐτῆ ὑπεχώρησε, και ὁ ἐμβολιασμός ἐγινε δεκτός και ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων.

Τοιαύτη τις εἴδησις μετεδόθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως και εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην πρὸ τοῦ 1713, τῆς ὁποίας ἔχνη ὑπάρχουν εἰς τὰς Πράξεις τῆς Λειψίας (Acti di Lipsia), εἰς τὰς Ἀγγλικὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας (Transazioni filosofiche Inglesi), και εἰς τὸ παράρτημα τῆς περιηγήσεως τοῦ Κω. de la Montraye. Τέλος πάντων περὶ τὸ ἔτος 1713, δύο Ἑλληνας Ἴατροὶ ἐδημοσίευσαν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν ἐμβολιασμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἰδῆ ἐφαρμοζόμενον γενικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ ΚΚ. Ἰάκωβος Πυλαρίνης (α), και Ἐμμανουὴλ Τιμόνης (β).

Τὰ βιβλία τῶν δύο τούτων Ἰατρῶν μικρὸν ἢ οὐδὲν ἀποτελέσμα παρήγαγον. Αἱ ἀνακαλύψεις, ἔστωσαν και αἱ σπουδαιότεραι, δὲν διαδίδονται ποτε εἰς τὰ πλήθη, εἰμὴ μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν και μετὰ ἐπανειλημμένας ἀποπείρας. Μόλις ἤρχισε νὰ γίνηται λόγος τις μετὰ τῶν Ἰατρῶν και τινῶν περιέργων, και νὰ ἐνεργηθῆ συνάμα ἐν μόνον πείραμα ἐμβολιασμοῦ εἰς Παρισίους ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἰατροῦ Eller.

(α) Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ ἐξῆς· Nova et tuta Variolas excitandi per trasplantationem methodus. In Venetia 1713.

(β) Emmanuel Timoni Epistola ad Joannem Woodnvard 1713, διαβιβάσθη εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Λονδίνου.

Ἐν τούτοις περὶ τὸ 1718 ὁ Κ. Wortlay σύζυγος τῆς ἐξόχου Milady Montagute, Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ, πεισθεὶς ἀπὸ τὰ ὑπ' ὄψιν του ἐκτελούμενα καθημερινὰ πειράματα, ἐπέτρεψε νὰ ἐμβολιασθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ υἱός του ὑπὸ τοῦ χειρουργοῦ Κ. Μαιτλάνδου, ὅστις και ἐντελῶς ἐπέτυχεν.

Ἐπανελθόντες ἀκολούθως εἰς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν ὁ τε Κ. Wortlay, ἡ Milady και ὁ Μαιτλάνδης, ἤρχισαν νὰ κηρύττωσιν εἰς τὸ Λονδῖνον τὰς ὠφελείας τοῦ ἐμβολιασμοῦ, και νὰ δώσωσιν ἐν ταύτῳ και πρῶτοι τὸ παράδειγμα, ὑποβαλόντες εἰς αὐτὸν τὴν πενταετῆ κόρην των. Ἡ αἰσία ἐκβασίς τοῦ πειράματος τούτου, συνωδευμένου και ἀπὸ τοὺς πειστικὸς ἐκείνων λόγους, ἠξήσε τὸν ἀριθμὸν τῶν περιέργων, οἵτινες πλέον ἠσυχολήθησαν, ὅπως διὰ πλειοτέρων πειραμάτων βεβαιωθῶσιν, ἂν ὁ,τι ἐπετύγχανεν εἰς τὴν Ἀσίαν και τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐπίσης εὐεργετικὸν και εἰς τὰ κλίματά μας. Ὁ Ἰατρικὸς Σύλλογος τοῦ Λονδίνου, ἀποφασίσας νὰ προβῆ εἰς ἐπανειλημμένα πειράματα, ἀπετάθη περὶ τὸ 1721 πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις τοῦ παρεχώρησεν ἐπτά δεσμότας καταδεδικασμένους εἰς θάνατον. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχε νεανίς τις δεκαοκταετής, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ περιφνημος Ἰατρός Mead, ὅστις ἠξιώθη και τῆς δόξης τοῦ νὰ ἐμπιστευθῆ εἰς τὴν μάθησίν του ἡ ζωὴ τοῦ μεγάλου Ἰσαὰκ Νεύθωνος, ἠθέλησε νὰ ἐφαρμώσῃ τὴν Σινικὴν μέθοδον τοῦ ἐμβολιασμοῦ, ἥτις διαφέρει ἀπὸ τὴν τῶν Κιρκασίων κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ μὲν Σίναϊ δὲν κάμνουν κάμμίαν τομὴν πρὸς μετάδοσιν τῆς ἐπεισάκτου Εὐλογίας, ἀλλὰ βρέχουν μόνον ἐντὸς τῆς εὐλογικώδους ὕλης τεμάχιον βάμβακος, τὸ ὁποῖον εἰ-

εάγουν εις τούς μυκτῆρας· οἱ δὲ Κιρκάσιοι πράττουσι επιπολαίους τινὰς τομὰς εις τούς βραχίονας, καὶ τούς μηρούς, ὅπου ἐγγέουσι τὴν εὐλογιώδη ὕλην (Philosophical Transaction n. 339 e 347).

Ἐκ τῶν ἐπτὰ δεσμοτῶν εἰς εἶχε λάβει προηγουμένως εις τὰς φυλακὰς τὴν φυσικὴν Εὐλογίαν, οἱ δὲ ἕτεροι ἐξ ὑπεβλήθησαν ἐπιτυχῶς εις τὸν ἐμβολιασμόν· μόνη ἡ νεανίς τοῦ Κ. Mead ἔλαβε συμπτώματα βαρύτερα, ἰδίως εις τὴν κεφαλὴν. Τούτου ἕνεκα οὐδένα γνωρίζω νὰ ὑπεβλήθη πλέον εις τὴν Σινικήν μέθοδον, ἀλλ' εἰς ἐκείνην τῶν τομῶν, ἧτις ἕνεκα τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τῶν ῥηθέντων πειραμάτων, ἔλαβεν ἕνα φήμην καὶ κυκλοφορίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐδημοσιεύθησαν δύο Συγγράμματα, ἐκτὸς ἐκείνων τῶν δύο Ἑλλήνων Πυλαρίνη καὶ Τιμόνη, ἐν τοῦ Κ. Μαιτλάνδου, ὅστις μετὰ τὸ πείραμα τῶν ἐξ δεσμοτῶν εἶχεν ἐκτελέσει ἰδιαιτέρως καὶ ἄλλους ἐμβολιασμοὺς, καὶ ἐν ἑτέρῳ τοῦ Κ. le Duc.

Ἐν τούτοις εις τὴν Ἀγγλίαν ἐξηκολούθουν τὰ πειράματα, τὰ ὅποια ἔτι μᾶλλον ἐστερεοποιοῦσι τοὺς πρωτουργοὺς τοῦ ἐμβολιασμοῦ, καὶ τῷξαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀπαδῶν τῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς πᾶν ἔθνος εὐρίσκειται κατὰ μᾶλλον ἢ ἥττον πεποιθήσεις τις περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν κατὰ παράδοσιν ἐθίμων, ἅτινα ἀποτελοῦν μίαν, οὕτως εἰπεῖν, δύναμιν πολιτικῆς ἀπραξίας, ἀποποιουμένης οἰονδήποτε νεωτερισμὸν, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι εἶναι νεωτερισμὸς· ὑπῆρξεν ὡσαύτως καὶ εις τὴν Ἀγγλίαν ἐν κόμμα πολέμιον τοῦ ἐμβολιασμοῦ, καὶ πειρώμενον ὄλαις δυνάμει νὰ τὸν καταβάλλῃ. Εἰς ζήτημα τοσοῦτον σπουδαῖον ἢ δημοτικῆ ἀπέχθεια ἦτον, ὀφείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἐν μέρει δικαιολογημένη.

Ἐπρόκειτο νὰ πεισθῶσιν οἱ φιλόστοργοι γονεῖς, νὰ παραδώσωσι ἐκουσίως τὰ τρυφερά τέκνα τῶν εις τὴν διάθεσιν ἐνὸς νοσήματος φύσει θανασίμου, μὲ μόνην τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναβρώσεως, ἀνευ τινὸς βεβαιότητος περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον προλήψεως αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ὅποιον τὰ τέκνα τῶν ἠδύναντο νὰ μὴν ὑποκύψωσι ἴσως ποτὲ ἐν τῷ βίῳ. Ἐπρόκειτο ἀκόμη νὰ προσβληθῶσι διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ αἱ διδασκαλῖαι τῆς Ὁρθοκείας, αἵτινες μᾶς ἀπαγορεύουσι νὰ ἐκθέτῳμεν εις ἐκουσίους κινδύνους τὴν ζωὴν. Τοὺς λόγους τούτους θέλομεν ἀκολούθως ἀναπτύξει ἕκαστον ἰδίως· ἤδη ἄς ἐπαναλάβωμεν διὰ βραχείων τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ ἐμβολιασμοῦ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν πανταχόθεν ἐμβολιαζομένων τῷξεν ἐπὶ τοσοῦτον εις τὴν Ἀγγλίαν, καὶ μὲ τοσαύτην ἐπιτυχίαν καὶ ταχύτητα, ὥστε περὶ τὸ 1723, ἡ Ἡγεμονίς Καρολίνα τῆς Οὐαλλίας, ἡ χρηματίσασα ἀκολούθως Βασίλισσα, ὑπέβαλεν ἅπασαν αὐτῆς τὴν οἰκογένειαν εἰς τὸν ἐμβολιασμόν, τὸν ὅποιον ἐξετέλεσεν ὁ Κ. Μαιτλάνδης. Ἡ κλασικὴ αὕτη ἐπιδοκίμασία τοῦ ἐμβολιασμοῦ εις τὴν Ἀγγλίαν, διήγειρε καὶ εις τὴν Γαλλίαν τινῶν τὴν σκέψιν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ ἡ τυποθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Κ. la Coste, ἀπευθυνθεῖσα περὶ τὸ 1723 πρὸς τὸν Κ. Dodard, Ἰατρὸν τοῦ Χριστιανικωτάτου Βασιλέως, εις τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει θεωρητικῶς τὴν μέθοδον τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Ἀναφέρει δὲ ὅτι ὁ Δούξ Ἀντιβασιλεὺς, ἦτο διατεθειμένος νὰ διατάξῃ πειράματα, πλὴν ὁ θάνατος τὸν ἐπρόλαβε, καὶ ἡ σύμπνοια τῶν Γάλλων Ἰατρῶν ἀντέτεινε τότε εις τὸν νεωτερισμὸν, τὸν ὅποιον πολλοὶ ἀπεκάλεσαν μετὰ τὸν καὶ ἀθέμιτον. Variolas inoculare nefas. (Millin).

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτι ἠκολούθουν ἀκόμη, κυρίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, νὰ διαφιλονεικῶσι καὶ συνάμα νὰ ἐνεργῶσι τὸν ἐμβολιασμόν, ὅτε οἱ διασημότεροι Ἰατροὶ τῆς Εὐρώπης εἰς τε τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἐκπεπληγμένοι ἀπὸ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιτυχιῶν, αἵτινες καθεκάστην ἀνηγγέλλοντο ἐκ τῆς Ἀγγλίας, ἐσύσταιν τὴν εἰσαγωγὴν του (Boerhaave, Haller, Tissot, Sherard, Tralles). Ἄλλ' ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀγγλῶν ἐπὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐνῶ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην τὸ ζήτημα ἦτο πλέον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπεβεβαιούτο ὑπὸ ἐπανειλημμένων συνεχῶν πειραμάτων, μόλις εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην ἐσυζητεῖτο ὑπὸ ὀλίγων νοσημόνων, οἵτινες ἢ δὲν ἐτόλμουσαν, ἢ δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ ἐνεργοποιήσωσιν. Ὅθεν προτοῦ νὰ γενικευθῇ ὁ ἐμβολιασμός εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἐ συστήθη περὶ τὸ 1746 εἰς τὸ Λονδῖνον δι' αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἰδιαιτέρον Νοσοκομεῖον πρὸς εὐκολίαν τοῦ κοινοῦ (α)· τοσοῦτον δὲ σπουδαία ἐθεωρήθη ἡ σύστασις αὕτη, ὥστε ὁ ἴδιος Βασιλεὺς ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὡς Προστάτης, καὶ ὁ Δούξ τῆς Μαλβουρούγης ὡς Πρόεδρος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Κομήτων τῆς Λιχφιάλδης καὶ τῆς Νοθουμπερλάνδης. Τὸ παράδειγμα τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ ἡ σύστασις τοῦ Νοσοκομείου, ἀποδεικνύουν ἀρκούντως ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἦτο τότε ἀποφασισμένον ὀριστικῶς τὸ ζήτημα τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῆς Εὐλογίας· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔπαυσε πλέον πᾶσα ἀντίστασις εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον, καὶ οἱ τρεῖς Ἡγεμονόπαιδες Ἐρρίκος, Φεδερίκος καὶ Γουλιέλμος ἐνεβολιάσθησαν περὶ τὸ 1754. Τὸ δὲ ἐ-

(α) Ἐφημερὶς Ἐγκυκλοπαιδικῆ τοῦ Μαΐου 1746.

πόμενον ἔτος δι' ὀμοθυμῶν συγκαταθέσεως τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου τοῦ Λονδίνου, ἀνεκρύχθη ὁ ἐμβολιασμός, Σπουδαῖος καὶ οὐσιώδης εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὴν Εὐλογίαν, οὐδὲν τι πλέον μᾶς προσφέρει, εἰμὴ ὅτι οἱ δύο Ἐπισκοποὶ Ἀγγλοὶ τῆς Βορκεστέρης καὶ τῆς Νορβίκης καὶ ὁ Κ. Jome, ἔπεισαν τὰς πεφοβισμένας συνειδήσεις ὅτι ἦτο θεμιτὸς ὁ ἐμβολιασμός, ὅστις καὶ ἐκ τῶν καθημερινῶν πειραμάτων ἀπεδεικνύετο σπουδαῖος καὶ οὐσιώδης εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ὡς εἶχεν ἀποφανθῆ καὶ εἰς ἐκ τῶν ἐντιμωτέρων Ἰατρικῶν Συλλόγων τῆς Εὐρώπης. Ἐκτοτε ἐστερεώθη εἰς τὴν νῆσον ἡ γενικὴ χρῆσις τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῆς Εὐλογίας, οὐδὲ ἀνεφάνη πλέον εἰς τὴν Ἀγγλίαν Σύγγραμμά τι, τὸ ὁποῖον νὰ καταπολεμῇ αὐτὴν τὴν γενικὴν μέθοδον.

Ὁ περίφημος Trophim, ὅστις πρὸ δύο ἐτῶν ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ ἐμβολιάσῃ τὸν Ἡγεμόνα τῆς Πάρμης ἤδη ἐπίδοξον Δούκα, ἐχρημάτισεν εἰς ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ ἐφαρμώσωσιν αὐτὴν τὴν μέθοδον εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην, καὶ ἕως ἀπὸ τοῦ 1748, ἔδοσε τὸ εὐτυχές παράδειγμα ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του εἰς τὸ Ἀμστερδὰμ, ὅπου εἶχε τὴν θέσιν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου. Μετ' ὀλίγον ἡ περιέργεια τῶν πειραμάτων ἐπεκτάθη καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου ὁ ἐμβολιασμός εἰσῆχθη περὶ τὸ 1751, καὶ ἐντεῦθεν μετεδόθη εἰς τὴν Φιλανδίαν, τὸ Βρανδεμβούργον, τὴν Νορβηγίαν καὶ τὰ λοιπὰ ἀρκτῶα μέρη, ὅπου κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Λονδίνου ἐ συστήθησαν περὶ τὸ 1754, Νοσοκομεῖα ἐμβολιασμοῦ καὶ εἰς τὰ κράτη τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Δανίας. Τοσαύτη δὲ

ἦτον ἡ πίστις καὶ ἡ ἀσφάλεια, τὰς ὁποίας ἐνέπνεεν ἡ νέα μέθοδος, ὥστε δὲν ἐδίστασε νὰ ὑποβληθῆ εἰς αὐτὴν καὶ ἡ πλουσιωτάτη καὶ μονογενὴς κληρονόμος τοῦ Ὑπουργοῦ Βαρῶνος Βερνστόρφ, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας. Εἰς Γοττεμβούργον ἐσυστήθη προσέτι ἕτερον Νοσοκομεῖον πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν, καὶ περίφημον κατέστη τὸ μετάλλιον, κατασκευασθὲν εἰς τὴν Στοκχόλμην πρὸς τιμὴν τοῦ ἐμβολιασμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξ ἑνὸς ἦτον ἐγχαραγμένον ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ὄφις εἰς θέσιν ἐπιθετικὴν, ὑπαινιττόμενος τὴν Εὐλογίαν, μὲ τοιαύτην ἐπιγραφὴν *sublato jure nocendi* (Ἐγερθείσης ἐν τῇ ἰσχυρί τῆς νὰ ἐπιτεθῆ), καὶ ἐξ ἑτέρου ἀνεγινώσκετο μόνη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ: *ob infantes Civium felici ausu servatos* (Ἐσώθησαν διὰ τοῦ θάρρους τὰ τέκνα τῶν πολιτῶν.)

Ἡ μεσημβρινὴ Εὐρώπη ἐνησχολήθη βραδύτερον ἐπὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ἀνακαλύψεως, καὶ ἤθελεν ἴσως εἶτι μᾶλλον βραδύνει εἰάν ὁ Κ. de la Condamine, ὅστις τοσοῦτον ὑπηρετήσε τὴν Ναυτιλίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ ἐκδρομῶν πρὸς τὸν Ἰσημερινόν, δὲν ἀπεφάσιζε μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀμερικῇ φιλοσοφικῆς περιηγήσεώς του, ν' ἀναγνώσῃ περὶ τὸ 1754 εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν τὴν πρώτην αὐτοῦ ἔκθεσιν. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐπροξένησε μέγαν ἀναβρασμὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Γάλλων· οὔτε ἡ ἀκρίβεια, οὔτε ἡ μέθοδος, οὔτε ἡ ἐνέργεια τῶν γεγονότων ἰσχυσαν ν' ἀποτρέψωσιν ἐν σμῆνος πολέμιων, ἀπὸ τοῦ νὰ διεγερθῶσι κατὰ τῆς νέας αὐτῆς θεωρίας μὸλις ἐδημοσιεύθη. Ὁ Κ. de la Condamine περιηγούμενος τὴν Ἰταλίαν προσεκάλει πανταχοῦ εἰς

ἐνέργειαν πειραμάτων ἐμβολιασμοῦ. Οἱ μᾶλλον δὲ εὐπειθεῖς εἰς τὰς προτροπὰς του ἐχρημάτισαν οἱ Τυρρῆνοί. Ὅθεν ἐκεῖ παρατηροῦμεν ὅτι περὶ τὸ 1755, ἐξετελέσθησαν ἐπιτυχῶς πλέον τῶν διακοσίων ἐμβολιασμῶν (Manetti). Τὰ αἴσια τούτων ἐξαγόμενα ἐπεισαν τὴν Κυβέρνησιν τῆς Τυρρηνίας, νὰ διατάξῃ εἰς τὴν Φλωρεντίαν δημόσια πειράματα, τὰ ὁποῖα ἐνεργήθησαν περὶ τὸ 1756 ἐπὶ ἐξ παίδων εἰς τὸ Βασιλικὸν Νοσοκομεῖον τῆς Ἀγίας Μαρίας τῶν Νηπίων. Ἐκτοτε μετεδόθη καὶ εἰς τὰς πέριξ τῆς Φλωρεντίας πόλεις· καὶ μετὰ δύο ἔτη ὁ Κ. Φραγκῆσκος Βέρτσης εἰσήγαγε τὸν ἐμβολιασμὸν εἰς τὸ Παταύιον. Ἐπεκτείνεται δὲ ὁσημέραι καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν Ἰατρῶν Guarnieri, Battini, Tani, Pierotti, Turacchi, καὶ διὰ τῶν Συγγραμμάτων τῶν Ἰατρῶν Poverini, Targioni, Pauli, Caluri, Berzi, Gandini, Manetti κ. λ. Εἰς Μεδιόλανα πρῶτος ὁ Κ. Tadini ἔδοσε τὸ παράδειγμα περὶ τὸ 1761, ἐμβολιάσας τὰ δύο τέκνα του. Ὁ δὲ Κ. Βικέτης εἰσήγαγε τὸν ἐμβολιασμὸν εἰς τὴν πόλιν Τριβιλίαν, δημοσιεύσας καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν παρ' αὐτοῦ ἐμβολιασθέντων. Ἡ αἰσία ἐκθασίς τῶν πρώτων τούτων πειραμάτων, οὐδεμίαν ἐν τούτοις ἐπήνεγκε μεταρρυθμίσειν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἥτις οὔτε ἀντίστατο, οὔτε μετεβάλλετο.

Εἰς οὐδὲν ὅμως ἕτερον τῆς Εὐρώπης μέρος εὔρεν ὁ ἐμβολιασμὸς τόσας ἀντιρρήσεις, ὅσας ἀπῆντησεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἶπομεν προηγουμένως ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀντιβασιλείας, ἐγίνε λόγος τις περὶ τοῦ ἐμβολιασμοῦ, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Δουκὸς ἀντιβασιλέως καὶ αἱ ἀντιδράσεις τῶν Γάλλων Ἰατρῶν, ἐμπόδισαν πᾶσαν περαιτέρω ἀπόπειραν. Μόλις περὶ τὸ 1756 ὀλίγα τινὰ πειράματα ἐγίναν εἰς τὴν Γαλλίαν

ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κ. Geofroi, καὶ ἕτερα τινὰ μετ' ὀλίγον εἰς Λουγδούνον, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται μνεῖα εἰς τὰς « Ἐκθέσεις τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας » τῶν Ἐπιστημῶν. » Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ Δουξ τῆς Αὐρηλίας υἱὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως, πεισθεὶς ἐκ τῶν ὠφελειῶν τοῦ Ἐμβολιασμοῦ, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Κ. Tronchin καὶ ἐνεβολίασε τὰ δύο τέχνα του, τὸν Δουκα τῆς Σάρτρης καὶ τὴν Δεσποινίδα Μονπανσιέ. Τὸ παράδειγμα τούτου ἠκολούθησεν ὁ Ἀρχιστράτηγος τῆς Βελλίστης, ὅστις προσκαλέσας ἐκ Λονδίνου τὸν ἔξοχον Kirkpatrick, ἐνεβολίασε τὸν υἱὸν του Κόμητα τῆς Γιζόρης. Τὸ κῦρος τῶν δύο τούτων ἐπιστήμων πειραμάτων, διήγειρε μὲν τὴν περιέργειαν τῶν Γάλλων, ὅπως μὴ παραμελήσωσι πλέον τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἀπελάμβανε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ συνάμα ἐνεθάρρυνε καὶ τὸν ζήλον καὶ τὴν πεισμονὴν τινῶν Θεολόγων καὶ πολλῶν Ἰατρῶν, ὅπως διεγείρωσι τὰς αὐτὰς ἐνστάσεις, αἵτινες πρὸ 30 ἐτῶν εἶχον ἀναφυῆ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Καθόσον ἐπεκτείνεται εἰς Παρισίους ἡ χρῆσις τοῦ ἐμβολιασμοῦ, καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο ἐπιτυχῶς τὰ πειράματα, ἐπὶ τοσοῦτον ἐμαίνεται καὶ τὸ ἀντίπαλον κόμμα. Δύο Ἡγεμονίδες τοῦ οἴκου τῆς Λορραίνης, κόραι τῆς Κομήσσης τῆς Βριαίνης, καὶ ἡ κόρη τοῦ Δουκῆ τοῦ Αἰγκυλιῶν ἐνεβολιάσθησαν ὑπὸ τοῦ Δρ. Γκάττη, καθηγητοῦ τῆς Ἰατρικῆς εἰς τὸ Πανεπιστημεῖον τῆς Πίσης, καὶ μετὰ ἐλαφρύτατον πυρετὸν ἀνέλαβον ἀνευ ἑτέρου τινὸς κινδύνου. Ἔτερα τετρακόσια ἄτομα ἐνεβολιάσθησαν εἰς Παρισίους, ἔλαβον ἅπαντα τὴν Εὐλογίαν ἀρίστης ποιότητος, ἐθεραπεύθησαν ἀκινδύνως, καὶ ἀνευ οὐλῆς τινος ἢ ἀσχημίας ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἐκτὸς μόνον μιᾶς μόνης νεανίδος ἥτις

ἀπεβίωσε, διότι ὑπεβλήθη ἀπερισκέπτως εἰς τὸν ἐμβολιασμόν, ἐνῶ πρὸ ἕξ μηνῶν ἦτον ἐστερημένη ἐκ τῶν καταμηνίων τῆς.

Ὅλιγοὶ εἶναι οἱ Ἰατροὶ, οἵτινες ἔγραψαν ἐναντίον τοῦ ἐμβολιασμοῦ, ὅπως καταστήσωσι καὶ τὸ δημόσιον δικαστὴν τῶν ἐπιχειρημάτων των· πλεῖστοι δὲ λαθραίως ἐπειράθησαν νὰ τὸν δυσφημίσωσιν. Εἰς τὴν Γαλλίαν τέσσαρας μόνον γνωρίζω ὅτι ἔγραψαν ἐναντίον τῆς νέας μεθόδου, ὁ Κ. Bast Ἰατρός τοῦ Λουγδούνου, ὁ Κ. Dorigny, ὁ Κ. Beet, καὶ ὁ Κ. Hoë. Ὑπὲρ τοῦ ἐμβολιασμοῦ δὲ συνέγραψαν οἱ ΚΚ. Boyer, la Coste, Noguer, Macquart, la Condamine, Morisot, Lavirotte, Camus, Joachini, Roux, David, Vernage, Bordeaux. κ. λ. Περὶ τὸ 1760 ἠύξησε τὸ ἐριστικὸν πνεῦμα εἰς Παρισίους, ὁ δὲ Κ. de la Condamine, ἦτον ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Τέλος πάντων κατὰ τὸ 1762, ἀνεφάνη ἡ ἐπιδημία τῆς Εὐλογίας εἰς Παρισίους, καὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ἐμβολιασμοῦ ἐνοχοποιοῦν αὐτὸν, ὡς παραίτιον περισσοτέρων θανάτων, διότι μετέδιδε τὸ μόλυσμα καὶ εἰς τὰς συνοικίας ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ἴσως δὲν ἤθελε φυσικῶς ἀναπτυχθῆ (α). Τοιοῦτοτρόπως μὴ δυνάμενοι οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ἐμβολιασμοῦ, ν' ἀποδείξωσιν αὐτὸν ὀλέθριον πρὸς τοὺς ἐμβολιαζομένους, ἐπέτυχον νὰ κάμνουν νὰ τὸν πιστεύωσιν ἐπιζήμιον οἱ γείτονες, οἵτινες δὲν ὑπεβάλλοντο εἰς αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ, ἐνέπνευσαν τὸν φόβον εἰς τὸν λαόν, καὶ ἠνάγκασαν τὸ δικαστήριον (Parlemento) τῶν Παρισίων, νὰ δημοσιεύσῃ κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1763, ἓν θέσπισμα, τὸ ὁποῖον ἀνέστελλε τὰς προόδους τῆς

(α) Ἐφημερίς Ἐγκυκλοπαιδική Ὀκτωβρίου 1763.

τεχνητής Εὐλογίας, ἕως οὗ ἢ Ἱατρικῇ Σχολῇ τῶν Παρισίων νὰ ἀποφανθῇ ἐπὶ τῶν ὠφελειῶν ἢ τῆς βλάβης τῆς νέας αὐτῆς μεθόδου, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπαιτουμένων προφυλακτικῶν μέτρων ἐν περιπτώσει παραδοχῆς.

Τὸ παρελθὸν ἔτος (1765) τέλος πάντων ἐμβολιασθεῖσα ἡ Κ. τῆς Βουφλέρης, ὑπέκυψε καὶ εἰς τὴν φυσικὴν Εὐλογίαν. Οἱ ἀντεμβολιασταὶ ἔσπευσαν νὰ δημοσιεύσωσι τὸ γεγονός τοῦτο ὡς μέγαν θρίαμβον, ὅτι ὁ ἐμβολιασμός δὲν ἐξασφαλίζει ἀπὸ τὴν φυσικὴν Εὐλογίαν. Ὁ Κ. Gatti, ὅστις εἶχεν ἐπιτελέσει τὸν ἐμβολιασμόν αὐτόν, ἠομήνευσε τὸ γεγονός μὲ εἰλικρίνειαν ἀξίαν ἐνός φιλοσόφου· ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ Εὐλογία εἶχε μὲν ἐμβολιασθῆ, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, διότι δὲν ἀνεφύη, εἰμὴ μία μόνη φλύκταινα καὶ ἀνευ ἀνησυχίας τινός τῆς ἐμβολιασθείσης, καὶ ὅτι καὶ ἡ φλύκταινα ἐκείνη κατὰ λάθος ἐνομίσθη παρ' αὐτοῦ εὐλογιώδης. Ἐντεῦθεν ἐξήχθη οὐχὶ ὅτι ἐπέρχεται ἡ Εὐλογία μετὰ τὸν ἐμβολιασμόν, ἀλλ' ὅτι ὁσάκις οὗτος ἀποτυγχάνη, δύναται ἀκολούθως νὰ ἀναφυῇ ἡ φυσικὴ Εὐλογία, καὶ τοῦτο οὐδεὶς ποτε τὸ ἀμφισβήτησε.

(ἀκολουθεῖ.)

ΠΕΡΙ ΝΕΚΡΟΠΟΛΕΩΝ.

(Συνέχεια καὶ τέλος.)

Διεξαγαγόντες τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα τῶν νεκρῶν τοῦ παλαιοῦ κόσμου, ἄς ἐξέλθωμεν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, καὶ ρίπτοντες διαβατικὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀκρο-

τηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, ἄς καταπλεύσωμεν καὶ πρὸς τὸν νέον κόσμον, ὅπως παρατηρήσωμεν καὶ ἐκεῖ τὰ αὐτὰ ἔθιμα τῶν ἰθαγενῶν φυλῶν.

Ὁ Σπάρμαν καὶ ὁ Ἰωάννης Βαρῶφ εἰς τὰς κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περὶ τὸ Εὐελπι ἀκροτήριον περιηγήσεις των, διαβεβαίουν ὅτι εἰς τὰς χώρας τῶν Κάφρων καὶ Ὀττεντότων, οὐχὶ πολὺ μακρὰν ἐκ τῆς θαλάσσης, ἀνεκάλυψαν τάφους, ὁμοίους μὲ τοὺς ἀνακαλυφθέντας εἰς τὴν Τυββήνιαν καὶ τὴν Σικελίαν, ἐξ ὧν εἰκάζουσι καὶ οἱ ἀγριοὶ ἐκεῖνοι λαοὶ, εἶχον ἀνέκαθεν τὸ ἔθιμον τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν.

Τὰ τῶν ἰθαγενῶν φυλῶν τῆς Ἀμερικῆς ἔθιμα τῶν νεκρῶν, περιγράφονται μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ὑπὸ τοῦ ἐμβριθεστάτου ταύτης ἱστορικοῦ Ροβερτσῶνος. Εἰς τινὰς ἀγρίας φυλάς πρὸς τὰς χώρας τοῦ Οὐδσῶνος καὶ τοῦ Ῥίου δέλα-Πλάτα, ὑπάρχει τὸ βάρβαρον ἔθιμον τοῦ νὰ φονεύωσι τοὺς γηράσκοντας ἢ βαρέως νοσοῦντας γονεῖς των, καὶ ἀκολούθως νὰ τοὺς θάπτωσι. Τὴν πράξιν ταύτην νομίζουσι ἔργον μᾶλλον ἐλέους καὶ εὐσεβείας ἢ σκληρότητος καὶ ἀσεβείας, διότι ἀπαλλάττουσι δι' αὐτῆς καὶ τοὺς πάσχοντας ἐκ τῶν δεινῶν των, καὶ τοὺς ἐπιζῶντας ἐκ τοῦ χρέους τῆς διατροφῆς, ἐξ ἧς πολλὰκις σπανίζουσι. Συνήθως ὁ γηράσκων ἢ ἀσθενῶν γνωρίζοντας τὴν θλιβερὰν τύχην των, ρίπτονται αὐθόρμητοι εἰς τὸν τάφον, ὅπου τότε φονεύονται ὑπὸ τῶν τέκνων ἢ συγγενῶν των.

Εἰς ἅπαντας ὁμως ἐν γένει τοὺς ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Πιστεύουσι ὅτι οἱ ἀποθνήσκοντες, μεταβαίνουν εἰς ἕτερον κόσμον, ὅπου μέλλουσι νὰ βαδίσωσι νέον στάδιον. Ἐκεῖ ἡ κατάστασις αὐτῶν εἶναι τινόντι εὐδαίμων, διότι εἶναι ἀπηλλαγμένα ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ

τὰς πικρίας τοῦ κόσμου τούτου. Φαντάζονται τὸν ἄλλον κόσμον, ὡς τόπον ἡδονῆς καὶ μακαριότητος, ἐπιχέοντα ἀνεξαντλήτους εὐλογίας· τὰ δάση τοῦ ἀφθονοῦν ἐκ θηραμάτων, καὶ οἱ ποταμοὶ πλημμυροῦν ἐξ ἰχθύων· ἐκεῖ οὔτε πείνα, οὔτε ἐτέρα στέρησις γνωρίζονται, τὰ πάντα ἀπολαμβάνονται ἀνευ κόπου καὶ ἐργασίας· οἱ διακριθέντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄξιοι θηρευταὶ ἢ ἀνδρεῖοι πολεμισταί, κατέχουν εἰς τὸν ἄλλον τὰς πρώτας θέσεις. Ὡς ἐκ τῶν δοξασιῶν των τούτων οὔτε θάνατον φοβοῦνται, οὔτε ἐγκαταλείπουν τοὺς θήσκοντας ἀνευ ὑπερασπίσεως καὶ προμηθείας τινός, ἀναγκαίων πρὸς τὴν μετάβασιν καὶ ἀποκατάστασιν των ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ. Θάπτουν μὲ αὐτοὺς καὶ τὰ ὄπλα των, τὸν ἱματισμόν, τὰ οἰκιακὰ ἐπιπλα, τὸν σῆτον, τὴν θήραν καὶ πᾶν ὅ,τι νομίζουν χρήσιμον πρὸς διατροφήν των.

Εἰς τινὰς Ἐπαρχίας, ὁσάκις ἐτελεύτα ὁ Κατοίκης ἢ ἀρχηγός των, ἐφονεύοντό τινες ἐκ τῶν γυναικῶν, τῶν εὐνοϊκῶν καὶ τῶν δούλων του ἐπὶ τοῦ τάφου του, καὶ συνελάπτοντο μὲ ἐκεῖνον, ὅπως ἐμφανισθῆ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον μὲ τὴν αὐτὴν ἀξιοπρέπειαν, καὶ συνοδεύηται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἀκολουθίας. Ἡ πεποίθησις αὕτη εἶναι τόσον ἐρριζομένη, ὥστε πολλοὶ ἐκ τῶν ὀπαδῶν του προσφέρονται ἐκούσια θύματα, καὶ ἀμιλλῶνται τίς νὰ λάβῃ τὸ προνόμιον καὶ τὴν ὑψηλὴν τιμὴν, νὰ συνοδεύσῃ τὸν ἀποβιώσαντα δεσπότην του. Ὅσοι ὁμῶς ἀπεποιοῦντο ἢ ἐπροσπάθουν νὰ ὑπεκρύψωσι τὴν θυσίαν, ἀπεναρχόνοντο μὲ ἰκανὴν πόσιν νικησιανῆς. Οἱ τάφοι των ἄλλοι μὲν κατεσκευάζοντο ὀρθογώνιοι, ἄλλοι δὲ σφαιροειδεῖς, καὶ ἕτεροι πυραμοειδεῖς.

Οἱ Ἰνδιάνοι ἢ Αὐστραλιανοὶ ἰθαγενεῖς, ὡς δια-

θεβαιοῦν πολλοὶ ἀπόστολοι καὶ περιηγηταί, ἰδίως δὲ ὁ Γουλιέλμος Ἑλῖς καὶ ὁ Ρ. Π. Λεσσών, ἔχουν διάφορα ἔθιμα ὡς πρὸς τοὺς νεκρούς· ἐν γένει ὁμοῦ πιστεύουν εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὴν ὑπαρξίν πνευμάτων, καὶ τὴν ἐμφάνισιν φασμάτων. Ἡ κηδεῖα τῶν νεκρῶν τελεῖται εἰς πολλοὺς ἐν καιρῷ νυκτός, ἄρχεται διὰ τινος ὀρχήσεως, καὶ συνοδεύεται μετὰ μουσικῆς καὶ θόρυβον τυμπάνου, καλουμένου Ταμτάμ. Ὅσοι κάτοικοι δὲν εἶναι μεμυτημένοι εἰς τοιαύτας τελετάς, ὀφείλουν νὰ ἀπομακρύνωνται ἐκ τῆς κηδεῖας, ἢ νὰ κλείωνται ἐντὸς τῶν οἰκῶν των. Θάπτουν δὲ τοὺς νεκρούς ἢ ὑπογείως εἰς τόπον ἐπίπεδον, ἢ εἰς ὄπας καὶ σπήλαια, ἐσκαμμένα εἰς βράχους ὑψηλῶν ὀρέων. Οἱ τάφοι ὁμοῦ τῶν βασιλέων καὶ τῶν μεγιστάνων, κατεσκευάζοντο παμμεγέθεις ἐκ λίθων κοραλίνων, καὶ μετὰ βαθμίδων ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου. Οἱ τόποι τῶν μνημείων ἐχαρακτηρίζοντο Ταμποθ, ἤτοι τόποι ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι.

Τοιαῦτα εἶναι ἐν κεφαλαίῳ καὶ τὰ τῶν ἰθαγενῶν τοῦ νέου κόσμου ἔθιμα τῶν νεκρῶν. Ἄξιον ὁμοῦ παρατηρήσεως εἶναι καὶ εἰς ταῦτα καὶ εἰς τὰ τοῦ παλαιοῦ κόσμου ἐν γένει, τὸ μέτρον τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τάφων ἐπὶ ὑψηλῶν τόπων καὶ ἐπὶ προσχουσῶν ἀκτῶν. Ἴσως τοῦτο, καίτοι κοινόν, ὑπηγορεύετο εἰς τὰ διάφορα ἔθνη καὶ ὑπὸ διαφόρων λόγων εἴτε ὑγιεινῆς εἴτε μεγάλης καὶ ἰσοθέου τιμῆς πρὸς τοὺς νεκρούς, εἴτε ἀσφαλείας ἐξ ἀλλοτρίων προσβολῶν, εἴτε τέλος καὶ μακρυτέρας ὀράσεως καὶ αἰωνιότητος, ὡς οὕτως ἐρμηνεύει αὐτὸ ὁ Ὅμηρος (ὁδ. ὠ. 80).

» . . . . . Ἐπειτα μέγαν καὶ ἀμύμονα τυμβόν

» Χρύαμεν . . . . .

» Ἄλτῃ ἐπὶ προύχοντι . . . . .

- » Ὡς κεν τηλεφανής ἐκ ποντοφάν ἀνδράσιν εἶη
- » Τοῖς, οἳ νῦν γεγάασι, καὶ οἳ μετόπισθεν ἔσονται.

Ἐν τούτοις τὰ ἔθιμα ταῦτα καὶ τῶν δύο κόσμων, καταμαρτυροῦν ἐπίσης, ἐκτὸς ἀσημάντων τινῶν ἐξαιρέσεων ἢ μᾶλλον παρεκτροπῶν καὶ τερατολογιῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὅτι ὁ ἐνταφιασμός τῶν νεκρῶν δὲν εἶναι ἀπλοῦς τύπος ἢ ἐπιδεικτικὴ τελετὴ, τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἔθνους, ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀλλ' εἶναι φρόνημα γενικὸν καὶ ἀχρονολόγητον, τὸ ὅποιον ἐγκεῖται εἰς αὐτὴν τὴν ὑγιᾶ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅθεν ὀρθῶς παρετήρησε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν Ῥητορικὴν του, καὶ ὁ προγενέστερος αὐτοῦ Σοφοκλῆς εἰς τὴν Ἀντιγόνην, ὅτι αὐτὸ εἶναι δίκαιον φυσικόν, ἀγραφον καὶ ἀορίστου ἐποχῆς, « ὁ μαντεύον- »

- » ται, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, πάντες φύσει κοινὸν δίκαιον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ἢ, μη- » δὲ συνθήκη ». Καὶ ὁ Σοφοκλῆς.

» Οὐ γάρ τοι νῦν τε κάχθες, ἀλλ' αἰετοπε
 » Ζῆ τοῦτο κοῦδεις οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη. »

Αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔθιμον ἢ δίκαιον τῆς ταφῆς, παρατηρεῖται καὶ εἰσέτι γενικῶς παραδειδεγμένον καὶ παντοῦ τελούμενον, ἀνευ τινὸς διακρίσεως πολιτισμοῦ ἢ θρησκευματος, ἐκτὸς μόνης τῆς διαφορᾶς τῶν τελετῶν καὶ τιμῶν, ἰδίων τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἔθνων καὶ τῆς θρησκείας ἐκάστου ἔθνους.

Εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλληνικὴν φυλὴν αἱ τελεταὶ καὶ τὰ ἔθιμα ἐν γένει τῶν νεκρῶν, καθιερωθέντα ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, διατηροῦν ἀκόμη καὶ τινα ἐκ τῶν κατὰ τοῦς ἠρωϊκοῦς κυρίως χρόνους τελουμένων. Οἱ ἀρχαῖοι ἢ ἐνεταφίαζον τὸ πτώμα ἢ ἔκαιον αὐτὸ, καὶ ἔθαπτον ἐντὸς ἀγγείων τὴν κόνιν του. Ἡμεῖς δὲ ἀποβαλόντες τὸν ἐμπρησμόν, παρεδεξάμεθα μόνην τὴν

ταφὴν τοῦ πτώματος. Ὁ παρὰ πολλῶν ἐν ἡμῖν τιθέμενος βάμβαξ εἰς τὸ στόμα, τοὺς μυκτῆρας καὶ τὰ ὦτα τοῦ νεκροῦ, ὡς καὶ αἱ ἐρυθραὶ ταινίαι, δι' ὧν δένομεν τὰς χεῖράς του, ὡς εἶπε καὶ ὁ Σολομὸς περὶ τῆς θανούσης ὄρφανῆς.

» Καὶ μὲ κορδέλαις κόκκιναις δεμένα εἶχε τὰ χεῖρα » εἶναι ἔθιμα ἄγνωστα εἰς τοὺς ἀρχαίους. Ἴσως ἡμεῖς διὰ τῶν σημείων αὐτῶν, ἠθελήσαμεν νὰ διακρίνωμεν τὸν τεθνεῶτα ἀπὸ τὸν κοιμώμενον· ὅθεν ἄδει καὶ ὁ μνηστὴς ποιητῆς εἰς τὸν Λάμπρον

- » Καὶ ἀκόμα λέει πῶς κυνηγίεται ἀκόμα
- » Τὰ βαμπάκια τοῦ Χάρου ἀκούει 'στο στόμα. »

Τὸ δὲ συντριβόμενον ἀγγεῖον ἀπὸ τοὺς οἰκείους μετὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ, εἶναι, φαίνεται, σημεῖον ἀποτροπιασμοῦ ἄγνωστον καὶ τοῦτο εἰς τοὺς ἀρχαίους. Ὡς πρὸς δὲ τὴν νεκρόσιμον ψαλλομένην ἀκολουθίαν, ἥτις παριστᾷ ἀληθῆς τραγικώτατον δράμα, καὶ τὰς λοιπὰς ἱεροτελεστίας, κρίνομεν περιττόν νὰ ἐνδιατρίψωμεν, διότι ἐννεεῖται οἰκοθεν, ὅτι ἐκάστη θρησκεία ἔχει τὰς ἰδίας αὐτῆς τελετάς. Δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ παραλείψωμεν ἑτερά τινὰ ἔθιμα, ὅμοια μὲ τὰ τῶν ἀρχαίων ἠρωϊκῶν ἐποχῶν, τὰ ἐξῆς.

Ὁ ἀσθενὴς εἰς ἡμᾶς μόλις ἐκπνεύσῃ, κλείονται οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ὑπὸ τινος συγγενοῦς, ἢ ἑτέρου ἐκ τῶν περιεστώτων· αὐτὸ τοῦτο ἔπραττον καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀγαμέμνονος, δι' ὧν ὑβρίζων ἐν τῷ ᾄδῃ τὴν ἀνδροφόνον Κλυταιμνήστραν, λέγει ὅτι οὔτε τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὔτε τὸ στόμα ἠνέχθη νὰ τοῦ κλείσῃ.

- » . . . . . ἢ δὲ κυνώπις
- » Νοσφίσαιτ' οὐδέ μοι ἔτλη ἰόντι περ εἰς Αἴδαο
- » Χερσὶ κατ' ὀφθαλμοῦς ἔλεειν, σὺν τε στόμ' ἐρείσαι. »

Ὡς καὶ ἐξ ἐκείνων τῆς Πολυξένης, δι' ὧν ἐνεθάρρυνε τὴν μητέρα τῆς Ἑκάβης, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Πολύδωρος ἔζη ἐν τῇ Θράκη, καὶ ἤθελε μετὰ θάνατον κλείσει εἰς αὐτὴν τὰ ὄμματα

» Ζῆ, καὶ θανούσας, ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν. »

Μετὰ ταῦτα ὁ νεκρὸς πλύνεται παρ' ἡμῖν με οἶνον, ἀν δὲ ὄξει, βαντίζεται με μύρα ἢ περιχέεται με εὐώδη ἄνθη, εὐολίζεται καὶ ἀν ἦναι ἄγαμος σφρανοῦται, ἐὰν δὲ ἔγγαμος τίθενται ἐπ' αὐτοῦ τὰ στέφανα. οὕτω δὲ παρεσκευασμένος βάλλεται ἢ ἐπὶ κλίνης ἢ ἐπὶ τινος τραπεζώματος ὑπτίος καὶ ἀσκεπής. Ὡσαύτως καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλούετο καὶ ἠλειφετο με ἀρωματικὰ ἔλαια, πλὴν τὰ πλυντήρια ἐγίνοντο οὐχὶ δι' οἴνου, ἀλλὰ δι' ὕδατος. Οὕτως ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου,

» Καὶ τότε δὴ λουσάν τε, καὶ ἠλειψαν λίπ' ἐλαίῳ. » καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν τοῦ Ἀχιλλέως,

» . . . . . καθήραντες χρῶα καλὸν

» Ὑδάτι τε λιανῶ καὶ ἀλείφατι . . . . »

οὕτω καὶ ἡ Ἑκάβη πρὸς τὴν κόρην τῆς Πολυξένης,

» Ὡς παῖδα λουτροῖς τοῖς πανυστάτοις ἐμὴν

» Λούσω . . . . . »

Εἰς τοὺς καιομένους μόνον νεκροὺς ἐσθύνετο ἢ πυρὰ δι' οἴνου. Οὕτω διέταξεν ὁ Ἀχιλλεὺς νὰ σθέσῃ τὴν πυρὰν τοῦ Πατρόκλου.

» Πρῶτοι μὲν κατὰ πυρκαϊάν σθέσατ' αἴθοπι οἴνω

» Πᾶσαν . . . . . »

Παρασκευασθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ νεκρὸς, ἐτίθετο μὲν ἐπὶ τῆς νεκρικής κλίνης, πλὴν κεκαλυμμένος ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν διὰ λεπτῆς σινδόνης καὶ φάρους λευκοῦ, μετατραπέντος ἀκολούθως ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς ἐρυθροῦν· ἦτον ἴσως τὸ καλού-

μενον καὶ παρ' ἡμῖν σάβανον, καὶ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ταφῆϊον σπεῖρον (Ὀδ. β'. 99—102) εὕτω δὲ κείμενος ἐστρέφετο πρὸς τὴν θύραν.

» Ἐν λεχέεσσι δὲ θέντες, ἐκνῶ λιτὶ κάλυψαν

» Ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς καθύπερθε δὲ, φάρεϊ λευκῶ.

» . . . . .

» Κεῖται, ἀνὰ πρόθυρον τετραμμένος . . . . .

Οἱ ἑρῆνοι, οἱ κοπετοὶ, ἢ μάθησις τῆς κόμης καὶ τὰ πένθιμα ἄσματα (μυρολογία), ἅτινα διατηροῦνται εἰς τινὰ μέρη καὶ σήμερον, καὶ ἄδονται κατοδύνως, ἀνωθεν ἢ περίεξ τῶν νεκρῶν, εἴτε ὑπὸ τῶν συγγενῶν, εἴτε ὑπὸ εἰδικῶν πενθητριῶν ἢ θρηνησῶν, ἐτελοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, οἵτινες προσέτι ἐβρίπτον, ὡς καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἄλλοτε, κόνιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των. Οὕτω κατερυπάθη ὁ Ἀχιλλεὺς ὅταν ἤκουσε τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου.

» Ἀμφοτέρησι δὲ χερσὶν ἐλών κόνιν αἰθαλόεσσαν,

» Χεῦατο κακῆ κεφαλῆς, χαρίεν δ' ἤσχυνε πρόσωπον. »

Ἡ δὲ Βρισηὶς, ἰκέλη χρυσῆ Ἀφροδίτῃ, ὡς εἶδε τὸν Πάτροκλον φονευμένον,

» Ἄμφ' αὐτῷ χυμένη, λίγ' ἐκόκυε, χερσὶ ὕ' ἄμυσσεν

» Στήθεά τ' ἠδ' ἀπαλὴν δειρὴν ἠδὲ καλὰ πρόσωπα. »

Τοιοιουτρόπως ἐθρήνησαν καὶ μετὰ ταῦτα οἱ Ἕλληνες τὸν Ἀχιλλεῖα ἐπὶ δεκαεπτὰ ἡμέρας.

» Ἐπτά δὲ καὶ δέκα μὲν σε ὁμῶς νόκτας τε καὶ ἡμῆρας

» Κλαίμεν . . . . .

Ὡσαύτως καὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ Τρῳάδες ἐκλαυσαν τὸν Ἕκτορα καὶ διὰ θρηνησῶν.

» Οἱ δ' ἐπεὶ εἰσήγαγον κλυτὰ δώματα, τὸν μὲν ἔπειτα

» Τρητοῖς ἐν λεχέεσσι θέσαν, παρὰ δ' εἶσαν αἰδοῦς,

» Θρήνων ἐξάρχους, οἵτε ττονόεσσαν αἰοῖδην,

» Οἱ μὲν ἄρ' ἐθρήνηον, ἐπὶ δ' ἐστενάχοντο γυναῖκες. »

Οἱ Ὀρῆνοι καὶ οἱ κοπετοὶ ἐθεωροῦντο ὡς τιμαὶ δφειλόμεναι εἰς τὸν τεθνεῶτα.

» Πάτροκλον κλαίμεν, ὃ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων. »

Ἡ μέχρι τοῦ τάφου συνοδευομένη καὶ σήμερον ὑπὸ πολλῶν καὶ μετὰ πομπῆς ἐκφορὰ τοῦ λειψάνου, ἐσυνωδεύετο ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους

» Ἄν δ' ἔδην ἐν δίφροισι παραιθῆται, ἥνιοχοί τε

» Πρόσθεν μὲν ἱππῆες, μετὰ δὲ νέφος εἶπετο πεζῶν

» Μυρίοι' ἐν δὲ μέσοισι φέρον Πάτροκλον ἑταῖροι. »

Πλὴν τὸ ἔθιμον τοῦτο ὡς καὶ οἱ Ὀρῆνοι μεταγενεστέρως ἐπεριωρίσθησαν, καθὼς ἐξέλειψαν καὶ οἱ τελοῦμενοι ἀγῶνες μετὰ τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ νεκροῦ.

Τὸ μελανὸν χρῶμα ὡς σημεῖον πένθους, καὶ ἡ κουρὰ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, ἐπικρατοῦν μέχρι τινος καὶ σήμερον· πλὴν εἰς ταύτην ὑποβάλλονται μόναι αἱ γενναὶ συγγενεῖς, καὶ ἰδίως ἡ σύζυγος τοῦ τεθνεῶτος, ἐνῶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ὑπεβάλλοντο καὶ οἱ ἄνδρες, οἵτινες ἔκοπτον ἐκ τῆς μακρᾶς κόμης των τοὺς πενθητηρίους καλουμένους πλοκάμους, καὶ τοὺς ἔρριπτον ἐπὶ τοῦ νεκροῦ, ἢ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ. Οὕτως ἀπεκείραντο οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου

» Θριξὶ δὲ πάντα νέκυν καταΐνουσιν, ἀς ἐπέβαλλον,

» Κειρόμενοι . . . . .

» . . . . . Ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς

» Στάς ἀπάνευθε πυρῆς, ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίταν. »

Ἡ δὲ Ἡλέκτρα εἰς τὰς Χορηφόρους εὔρεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρὸς τῆς, τὸν πλόκαμον τοῦ Ὀρέστου·

» Ὅρῶ τομαῖον τόνδε βόστροχον τάφω. »

Ὡς εἶδεν ἐπίσης μακρόθεν μελανειμονούσας αὐτὰς ταύτας τὰς χορηφόρους ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου.

» . . . . . Τίς ποθ' ἤδ' ὀμῆγυρις

» Στείχει γυναικῶν φάρεσιν μελαγχίμοις

» Πρέπουσα; . . . . . »

Ὡσαύτως καὶ ἡ Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, παρήγγελλε τῆς μητρὸς τῆς, οὔτε τὴν κουρὰν νὰ τελέσῃ, οὔτε νὰ πενθηφορήσῃ δι' αὐτήν.

» Μήτ' οὔνε τὸν σὸν πλόκαμον ἐκτάμης τριχός,

» Μήτ' ἀμφὶ σῶμα μέλανας ἀμπίσχη πέπλους. »

Οἱ ἐπιτάφιοι λόγοι ὑπὲρ τῶν τεθνεῶτων, ἡ δανάκη ἢ τὸ χαλκοῦν νόμισμα πρὸς πληρωμὴν τῶν πορθμείων τοῦ Χάρωνος, καὶ ἡ μελιττοῦσα πρὸς καταπράυνσιν τοῦ Κερβέρου εἰσήχθησαν μεταγενεστέρως εἰς τοὺς ἀρχαίους, ὡς καὶ τὸ πλησίον τοῦ νεκροῦ πληρὴς καθαροῦ ὕδατος κείμενον ἀγγεῖον, ἐν ᾧ ἐνίπτοντο οἱ ἐγγίζοντες τὸ πτώμα, καὶ ὁ ἀνθόπλεκτος στέφανος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν τεθνεῶτων. Πλὴν αἱ χοαὶ ἢ σπονδαὶ μετὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, ἢ καὶ ἀκολούθως ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν, ὡς γίνονται καὶ σήμερον παρ' ἡμῶν μετὰ γῆς καὶ ὕδατος, ἢ οἴνου καὶ θραύσεως ἀγγείου τινός, ἢ θυμιάματος, ἢ κηροῦ καὶ κολύβων, ἐτελοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μὲ ἕτερα ὁμῶς εἶδη καὶ πολυτιμότερα· ἦσαν δὲ προσφοραὶ πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν καταχθονίων « νερτέροις μελίγματα, » ὡς καὶ ἅπασαι αἱ ἀπονεμόμεναι πρὸς τοὺς νεκροὺς τιμαὶ, ἐνομίζοντο προσέτι καὶ ὡς δείγματα εὐσεβείας πρὸς τοὺς ὑπογείους θεοὺς· οὕτω λέγει ὁ Κρέων εἰς τὰς Φοινίσσας τοῦ Εὐριπίδου.

» Τοὶς γὰρ θανούσι χρὴ τὸν οὐ τεθνηκότα

» Τιμὰς διδόντα, χθόνιον εὐσεβεῖν θεόν. »

Τὰ ἐπὶ τινὰς τέλος ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον ἢ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, γινόμενα σήμερον ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων συσσίτια, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλούμενα περιδείπνα ἢ μακαρία.

Οὕτω συνευωχῆσαντο οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ Ἀχιλλεύς
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου.

» Ἐσσημένως δ' ἄρα δόρπον ἐροπλίσαντες ἕκαστοι

» Δαίνυντο, οὐδέ τι θυμὸς ἐδέετο δαιτὸς εἴσης. »

Ἡ μακαρία, καλουμένη ὑπὸ τοῦ Φωτίου καὶ
Ἄμβροσία, ἦτον κατὰ τὸν Ἡσύχιον βρώμα ἐκ
ζωμοῦ καὶ ἀλφίτων, διανεμόμενον μετὰ τὴν ταφὴν
τοῦ νεκροῦ εἰς τοὺς συνοδεύσαντας τὴν ἐκφορὰν· οὐ-
τοι δὲ λαμβάνοντες αὐτὸ ἀνεφώνουν. « ὁ Θεὸς μα-
καρίσοι τον » ὅθεν ἐκλήθη καὶ τὸ ἔδεσμα μακα-
ρία, καὶ ὁ τεθνεὺς ἐκαλεῖτο, ὡς καὶ εἰσέτι μακα-
ρίτης, καὶ ὑπὸ τῶν Δωριέων Ζαμερίτης· τὸ
ἔδεσμα αὐτὸ, ὅπου συνειθίζεται σήμερον καλεῖται
ψυχόπιτα. Ὁ Ὅμηρος καλεῖ αὐτὴν Τάφον

» . . . . Αὐτὰρ ὁ τοῖσι τάφον μενοεικέα δαίνυ' »

(Ἰλ. ψ. 29)

Τὰ δὲ τρίτα, τὰ ἔννατα, αἱ τριακάδες, τὰ ἐνιαύσια,
κτλ. ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων, εἰσῆχθησαν μεταγενεστέ-
ρας· ἦσαν δὲ ἔδεσματα προσφερόμενα εἰς μνήμην τῶν
νεκρῶν ὑπὸ τῶν συγγενῶν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ περὶ
τούτων οὐσιωδέστερα τῶν ἀρχαίων ἔθιμα, ὁμοιάζοντα
ἐν πολλοῖς μὲ τὰ ἡμέτερα.

Ἦλὴν τίνα ποτὲ λόγον, ἢ μᾶλλον τίνας λόγους
ἔχει τὸ γενικὸν αὐτὸ ἔθιμον ἢ δίκαιον τῆς ταφῆς τῶν
τεθνεώτων; Οἱ νεκροὶ οὔτε ὀμιλοῦν, οὔτε κινουῦνται,
οὔτε δίδουν, οὔτε λαμβάνουν, οὔτε ἀπαιτοῦν, οὔτε
ὑπόσχονται, εἶναι ἴσοι μὲ τὸ μηδέν. Αἱ δὲ ψυχαὶ πάλιν
αὐτῶν ἀποχωριζόμεναι ἐκ τοῦ σώματος, ἀπεχω-
ρίζοντο καὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ μεταβαίνου-
σαι εἰς ἕτερον, ἀνάλογον τῆς ἐν τῷ βίῳ πολιτείας των,
ἀπέκοπτον καὶ πᾶσαν αἰσθητὴν σχέσιν μετὰ τῶν ἐπι-
ζόντων, οὔτε συνεμερίζοντο ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των

τὰς ματαιοδοξίας των. Πόθεν λοιπὸν ὀρμῶνται αἱ τῶ-
σαι περὶ τῶν νεκρῶν μέριμναι τῶν ζώντων; Τίνα ἐν-
νοιαν, τίνα σημασίαν ἔχουν οἱ τάφοι καὶ τὰ μνημεῖα;
— Ὁ μὲν Τάκιτος ἐκάλεσε τὰς ταφὰς *humanitatis
commercium*· ὁ δὲ μεταγενέστερος αὐτοῦ Βίκος *foedera
generis humani*. Ἐθεώρησαν αὐτὰς καὶ οὗτοι ὡς ἀμοι-
βαίας τῶν ἀνθρώπων ὀρμεμφυτικάς, καὶ οὐχὶ γρα-
πτὰς, συνθήκας, καὶ ὡς κοινὸν καὶ φυσικὸν δεσμὸν
ἔχοντα τὸν λόγον του εἰς τὴν πρεσβευομένην παρὰ
τινων ἐθνῶν ιδέαν, ὅτι τῶν ἀτάφων αἱ ψυχαὶ περι-
πλανῶντο πάντοτε ἀνήσυχοι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅτι τό-
τε μόνον ἀνεπαύοντο, ὅταν τὸ σῶμα ἐκ τοῦ ὁποίου
ἐξήλθον, ἐνεταφιάζετο. Αὐτὰ λέγει καὶ τὸ φάσμα
τοῦ εἰσέτι ἀτάφου Πατρόκλου, ἐμφανισθέντος καθ'
ὕπνου εἰς τὸν Ἀχιλλέα.

» Θίπτει με ὅττι τάχιστα, πύλας αἶδαο περήσω,

» Τῆλε μ' εἴργουσι ψυχαί, εἶδωλα καμόντων,

» Οὐδὲ μὲ πῶ μίσησθαι ὑπὲρ ποταμοῖο ἐώσιν·

» Ἄλλ' αὐτὸς ἀλλάξμαι ἢν' εὐρυπυλὲς Ἄϊδος δῶ. »

Ἐνεκα τούτου καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς θνήσκοντας ἐν
πολέμῳ ἢ μακρὰν τῆς πατρίδος ἐνεταφιάζον εἰκονι-
κῶς.

Ἡ δοξασία ὅμως τῶν συγγραφέων τούτων, πολὺ
κατωτέρα τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, Σοφοκλέους καὶ
Εὐριπίδου, δὲν ἐρμηνεύει ἀποχρόντως τὸ ἔθιμον, ἢ τὸ
δίκαιον, δὲν πείθει, δὲν ἱκανοποιεῖ ἐντελῶς τὴν συνεί-
δησιν, διότι ἂν καὶ ἀναγνωρίζῃ τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς ἑ-
τέρου κόσμου, καὶ δύο ἀντιθέτους εἰς τὸν ἀνθρώπου
φύσεις, τὴν μὲν φθαρτὴν, τὴν δὲ ἀφθαρτον, καὶ πα-
ραδέχεται συνάμα τὴν αἰωνιότητα ταύτης, δὲν συμ-
περιλαμβάνει ἐνταυτῷ καὶ τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ἅτινα καί-
τοι ἔχουν τὸ ἔθιμον τῆς ταφῆς, δὲν πρεσβεύουν ὅμως

καὶ τὰς αὐτὰς ἰδέας· ἐπομένως δὲν ἰσχύει καὶ εἰς αὐτὰ ὁ ἴδιος λόγος, οὔτε δύναται οὗτος νὰ θεωρηθῆ ὡς μόνος καὶ γενικός· εἶναι μὲν εἰς ἕκ τῶν πολλῶν καὶ ἴσως εἰς τινὰ ἔθνη ὁ ἐπικρατέστερος, πλὴν οὐχὶ καὶ ὁ μόνος καὶ ὁ κυριώτερος τῆς ταφῆς τῶν τεθνεώτων.

Ὁ ἀρχικός, ὁ κύριος καὶ γενικός λόγος τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν, ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τὸ φυσικὸν αἰσθημα τῆς ἀγάπης, ἢ συμπαθείας, καὶ κατόπιν τούτου τὸ τοῦ σεβασμοῦ. Ἀμφότερα ταῦτα ἀκολούθως ἰσχυροποιήθησαν καὶ συνεταυτίσθησαν, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ ἐτέρων ἀναπτυχθέντων λόγων, μετὰ τῶν ὁποίων ἡ θρησκεία καὶ τὰ δόγματα αὐτῆς ἐγίναν βαθμηδὸν εἰς τὰ πλειότερα ἔθνη ἴσως τὰ ἐπικρατέστερα, καὶ ἀνήχθησαν πλεον εἰς ἱερόν, γενικὸν καὶ στερεὸν καθήκον τῶν ζώντων πρὸς τοὺς νεκρούς. Ὁ συγγενῆς ἢ ὁ εὐεργέτης εἰς ὃν ὠφείλον οἱ ἐπιζῶντες τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν, ἢ ὁ χρηματίσας ἀντικείμενον τῶν διηνεκῶν καὶ περιπαθῶν φροντίδων των, ἢ ἐκεῖνος μετὰ τοῦ ὁποίου διήνυσαν ὀλόκληρον εὐάρεστον βίον, ἢ ἕτερος μεθ' οὗ διετέλεσαν εἰς φιλικωτάτας σχέσεις, καὶ οἵτινες μέχρι τελευταίας ὥρας παρευρίσκοντο μετ' αὐτῶν συνομιλοῦντες, ἦτο φύσει ἀδόνατον, εἰς τοὺς πρωτογενεῖς μάλιστα καὶ πλήρης αἰσθήματος καὶ εὐλκρινείας ἐκείνους χρόνους, νὰ ἐξαλειφθῶσιν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκπνευσίαν των ἐκ τῆς μνήμης καὶ τῆς φαντασίας τῶν ἰδίων ἐπιζώντων.

Ἡ ἀγάπη, ἢ συμπάθεια, ἢ εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ σεβασμὸς, εἶναι αἰσθήματα, οὕτως εἰπεῖν, μαγνητικὰ καὶ ἀείζωα, τὰ ὅποια ἅμα ἀναπτυχθῶσιν οὔτε σβύνονται, οὔτε ἀποσπῶνται, ἀνευ ἀντιθέτου καὶ ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως, ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῆς λατρείας των, εἴτε παρίσταται τοῦτο, εἴτε ἀφίστα-

ται, διότι τὴν ἀπόστασιν καὶ ἀπουσίαν, ἀναπληροῦν ἢ φαντασία καὶ ἢ ἀνάμνησις. Τὰ αἰσθήματα μάλιστα τῆς ἀγάπης καὶ συμπαθείας εἶναι τόσον ζωηρὰ καὶ σφοδρὰ, ὥστε πολλάκις ἐπεκτείνονται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἄλογα κτήνη. Ὁ ἐξοικειωθεὶς μὲ αὐτὰ ἄνθρωπος, ἀντὶ μετὰ τὴν τελευταίαν των νὰ τὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων, τὰ ἐναποθέτει εἰς τάφους, ὡς ὄντα προσφιλή καὶ ἄξια ἰδιαιτέρας μερίμνης. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν ἐγκατέλιπον τὰς Ἀθήνας καὶ μετέβησαν εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὁ κύων τοῦ Ξανθίππου πατρὸς τοῦ Περικλέους, μὴ ἀνεχόμενος τὴν στέρησιν τοῦ Κυρίου του, παρηκολούθει κολυμβῶν τὸ πλοῖόν του μέχρι τῆς νήσου ἐκείνης, ὅπου μόλις ἐξῆλθε, παραχρῆμα ἐτελεύτησεν. Ὁ Ξανθίππος λυπηθεὶς σφόδρα καὶ θέλων νὰ τιμήσῃ τὴν ἀγάπην καὶ πίστιν τοῦ κυνὸς αὐτοῦ, τὸν ἐνεταφίασεν ἐκεῖ τὸ δὲ μέρος ἐκεῖνο ἐκαλεῖτο ἀκολούθως ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ τάφος τοῦ κυνὸς. Ὅσαύτως καὶ ὁ Κίμων ἐνεταφίασε τοὺς τελευτήσαντας ἵππους του, δι' ὧν εἶχεν ἀναδειχθῆ Ὀλυμπιονίκης. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς τοσοῦτον ἠγάπα τοὺς κύνας καὶ τοὺς ἵππους, ὥστε ἐνεχάραττεν ἐπὶ τῶν τάφων των καὶ ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς.

Ἡ ἐντασις ὁμῶς τῶν φυσικῶν αὐτῶν αἰσθημάτων, καθίστατο κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου πολὺ ἰσχυροτέρα, καὶ τὸ πάθος πολὺ σφοδρότερον, ἕνεκα τῆς αἰφνηδίου ἀπωλείας καὶ τῆς ἰδέας, ὅτι πλεον δὲν ἤθελον συναντιθῆ μετὰ τῶν τελευτησάντων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἡ ἠθικὴ αὕτη κατάστασις διήγειρε τότε φυσικὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς παρατάσεως τῶν αἰσθημάτων ἐκείνων, διὰ δειγμάτων ἢ σημείων ἐξωτερικῶν

καὶ ὑλικῶν, ἅτινα διὰ τῆς αἰσθητικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως καὶ τῶν προξενουμένων ἐντυπώσεων, ν' ἀνακαλῶσι καὶ διαιωνίζωσι τὴν μνήμην τῶν ἀποβιωσάντων, καὶ νὰ διατηρῶσιν οὕτω, κατ' ἐπίνοιαν τοῦλάχιστον, τὸ διηνεκὲς καὶ ἀδιάλυτον τῶν δεσμῶν αὐτῶν μετὰ τῶν ἐπιζησάντων, ἕωσοῦ καὶ οὗτοι ἀπέλωσι πρὸς ἐκείνους.

Τὰ ἐξωτερικὰ ὅμως αὐτὰ δεῖγματα ἵνα προξενῶσι τοιαύτας ἐντυπώσεις, νὰ διεγείρωσι ζωηρὰν τὴν μνήμην, καὶ συνάμα νὰ χρησιμεύωσι ὡς μαρτύρια πρὸς τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους, ὡφείλον νὰ ἦναι στερεὰ, διαρκῆ, πασίδηλα, ἀπρόσβλητα καὶ ἐν τόπῳ ὠρισμένῳ. Ὡς τοιαῦτα δὲ ἐνεκρίθησαν τὰ ἐν ὑπαίθρῳ μνήματα, ἢ οἱ ἐντὸς τῶν εἰκῶν ἰδιαιτέροι σηκοὶ καὶ αἱ θήκαι, καθὸ ἀμφότερα τὰ σημεῖα ταῦτα, παρεῖχον ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα. Ὁ θάνατος ἦτο μὲν τὸ τέρμα τοῦ πνεόντος βίου, πλὴν ὁ τάφος ἢ ὁ σηκὸς καὶ ἡ θήκη, ἦσαν ἡ εἰκονικὴ τοῦ βίου παράτασις διὰ τοὺς ἐπιζῶντας. Οὗτοι διὰ τοῦ ἐνταφιασμοῦ, ἢ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ διατηρήσεως τῶν νεκρῶν, ἐπέκτεινον ἐν δυνάμει καὶ κατὰ διάνοιαν, τὴν ἄλλως βραχεῖαν ὑπαρξίν πέραν τῶν αἰώνων· ἢ θήκη ἢ ἡ πλάξ ἢ καλύπτουσα τὴν κόριν τοῦ συγγενοῦς, τοῦ φίλου, τοῦ ἑμοίου, τοῦ εὐεργέτου, ἦτον ὁ ἱερὸς βωμὸς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ σύγχρονοι καὶ οἱ μεταγενεστεροὶ προσφέροντες ὡς τιμὴν καὶ θυμίαμα τὸν φόρον τοῦ πένθους τῶν, ἀνεγίνωσκον καὶ τὸ ἐπιγραμμα τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης, καὶ συνάμα τῆς διαδοχικῆς καὶ ἀτελευτήτου αὐτῶν μνήμης.

Ἡ κατὰ συνέπειαν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν αἰσθημάτων καθιέρωσις τῆς ταφῆς τῶν τεθνεώτων, παρήγαγε βαθμηδὸν καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀμοιβαίου αὐτῶν σεβα-

σμοῦ, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἦτον ἀδύνατον νὰ διατηρηθῶσιν ἀσφαλεῖς καὶ ἀνενόχλητοι. Ὁ ἐπιθυμῶν καὶ ἔχων ἐνδιαφέρον νὰ σεβασθῶσιν οἱ τάφοι τῶν οἰκειῶν καὶ φίλων του, ὡφείλεν ἔκων ἄκων νὰ σεβασθῆ καὶ αὐτὸς τοὺς τῶν ἐτέρων. Ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος σεβασμὸς, ἐμόρφωσε καὶ πνευμά τι ὁμόθυμον, τὸ ὁποῖον ἔχων ὡς βᾶσιν τὰ κοινὰ αἰσθήματα ἀναφορικὰ εἰς ὄντα προσφιλῆ, περιβλήθη καὶ ἱεροπρεπῆ τινα χαρακτῆρα, ὅστις πριστῶν εἰς τὴν φαντασίαν σεβασμιώτερα τὰ ὄντα ἐκεῖνα, τὰ ἐθεώρει καὶ ὡς ὑπερφυῆ καὶ τὰ ἐλάτρευε πολλάκις μέχρις ἀποθεώσεως. Τὸ ὑπερφυῆς ὅμως, ἢ λατρεία καὶ ἡ ἀποθέωσις, ἦσαν καὶ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλητέρας ἐντάσεως τῶν φυσικῶν αἰσθημάτων, ἅτινα ἐν τῇ προόδῳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐν τῇ ἀφθονίᾳ τῶν μέσων, ἔγιναν καὶ παραίτια ἰδιαιτέρων διακρίσεων καὶ πολυτελῶν μαυσωλείων. Ὁ περιπαθὸς ἀγαπώμενος, ἢ ὁ μεγάλως εὐεργετήσας τοὺς ὁμοίους του, περιποιοῦντο καὶ ἰδιαζόντως ἡ ἀποθεόνοντο ἐν τῷ θανάτῳ.

Ἐκ τούτου ἔλαβον ἴσως ἑναρξίν καὶ οἱ ἐπιτάφιοι λόγοι. Ὁ Ηλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Πουβλικόλα, ἀναφέρει ὅτι πρῶτος ὁ Σόλων, κατὰ τὸν ῥήτορα Ἀναξιμένην, ἐθεσμοθέτησε τὴν ἐκφώνησιν τῶν ἐπικηδείων λόγων, ἂν καὶ ἕτεροι βεβαιῶν, ὅτι τὸ ἔθιμον αὐτὸ εἰσήχθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπὸ τῆν ἐποχὴν τοῦ Βαλερίου Πουβλικόλα, διότι οὗτος πρῶτος ἐξεφώνησε λόγον ἐπικήδειον εἰς ἔπαινον τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ Βρούτου, φονευθέντος εἰς τὴν κατὰ τῶν Τυρρηνῶν καὶ Ταρκυνίων μάχην. Τοσοῦτον δὲ ὁ ἐγκωμιστικὸς αὐτοῦ λόγος εὐηρέστησε τοὺς Ῥωμαίους, ὥστε ἕκτοτε οὗτοι καθιέρωσαν τὸ ἔθιμον τοῦ νὰ ἐγκωμιάζωνται ἐν τῷ θανάτῳ οἱ ἔξοχοι καὶ σεβα-

στοὶ πολῖται ὑπὸ τῶν μεγάλων καὶ περιφανῶν ἀνδρῶν, ὅπως τοιοῦτοτρόπως ἐνθαρρύνωνται καὶ ἐμφυχώνονται οἱ ἐπιζῶντες εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν πατριωτικῶν ἔργων. Τὸ ὥραϊον τοῦτο ἐπινόημα οὐδέποτε εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐξώκειλεν εἰς κατάχρησιν ἢ ἀκοσμίαν. Μόνοι οἱ ἄνδρες καὶ ἀληθῶς ἐνάρετοι, ἐγκωμιάζοντο πάντοτε ὑπὸ ἱκανῶν, ἀγαθῶν καὶ σεβασμίων πολιτῶν. Ἐνεκα τούτου καὶ τὰ ἐναπομείναντα εἰς ἡμᾶς λείψανα τοιούτων λόγων, εἶναι ἀριστουργήματα εἰς τὸ εἶδος τῶν παραπλήσια τούτων ὑπάρχουν καὶ εἰς πολλὰ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, ἅτινα ἐτήρησαν τὴν ἀρχαίαν μέθοδον καὶ αὐστηρότητα. Εἰς ἡμᾶς ἀπεναντίας, ὡς τὰ πάντα σχεδὸν κυλίσονται εἰς τὸν βόρβορον, οὕτω καὶ τὸ τῶν ἐπιταφίων λόγων ἀντικείμενον, διότι πολλάκις καὶ εἰς τὸν τυχόντα καὶ ἄσημον, καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἢ ἀσήμου, τοιοῦτοι ἐκφωνοῦνται λόγοι· κάποτε δὲ καὶ οἱ αὐτοχειροτονοῦμενοι ῥήτορες χάριν ματαίας ἐπιδείξεως, ἔρχονται καὶ εἰς ἔριδας πρὸς ἀλλήλους, καὶ μεταβάλλουν τὸ πένθιμον τῆς κηδείας εἰς τὸ γελοῖον τῆς κωμωδίας.

Ἡ λατρεία αὕτη καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν τεθνεώτων, ὑπηγόρευεν εἰς τοὺς ζῶντας καὶ ὅλα τὰ μέτρα, ὅσα ἐνομίζοντο ἀναγκαῖα, οὐ μόνον πρὸς περιφρούρησιν τῶν τάφων ἐξ οἰασδῆποτε προσβολῆς ἢ ὕβρεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ὑβριστῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι (*leges sepulcrales*) ἐτιμῶρουν τοὺς τυμβωρύχους ὡς ἱεροσόλους ἢ μὲ τὴν ἐξορίαν, ἢ μὲ τὴν ἐκκοπὴν τῶν χειρῶν· τοὺς δὲ πτωχοὺς ἐφρόντιζον νὰ θάπτωσιν εἰς τὸ κοινὸν κοιμητήριον δι' ἐξόδων τοῦ δημοσίου. Ὁ Σαλικὸς νόμος τὸν ὅποιον μετήνεγκον οἱ κατακτηταὶ Γερμανοὶ εἰς τὴν Γαλλίαν περὶ τὸν 5^{ον} αἰῶνα, κατεδίκαζεν ἐπίσης εἰς ἐξορίαν τοὺς ἐκθάπτοντας ἢ ἀπο-

γυμνόνοντας τοὺς νεκροὺς. Οἱ δὲ Βυζαντινοὶ νομοθέται παρεδέξαντο τοὺς νόμους τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ χριστιανισμὸς ὁμως ἐπήνεγκεν ἐν γένει ὡς πρὸς τὰς ταφὰς μεταβολὴν τινα, διότι ἀντὶ νὰ ἐνταφιάζῃ ὡς πρότερον τοὺς νεκροὺς εἰς τὸν κοινὸν ὠρισμένον τόπον, παρεδέξατο ἀνέκαθεν τὸ μέτρον τοῦ νὰ θάπτῃ αὐτοὺς ἐντὸς ἢ περὶ τῶν ἱερῶν Ναῶν. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπικρατεῖ εἰσέτι, καίτοι ἀντιθαίνει εἰς ῥητὰς διατάξεις, εἰς πολλὰ τῆς ἡμετέρας Ἐπικρατείας μέρη. Πλὴν τίς εἶναι ὁ ἀρχικὸς καὶ κύριος αὐτοῦ λόγος; Πότε ἔλαβεν ἑναρξιν; — Τὸν μὲν χρόνον τῆς ἐναρξέως δυσκόλως δυνάμεθα πλέον νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς. Τὸν λόγον ὁμως αὐτοῦ θέλομεν εὐκόλως ἀνακαλύψει, ἐὰν ἀναδράμωμεν εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτε εἰσέτι δὲν εἶχεν οὗτος ὑπερισχύσει καὶ ἀναγορευθῆ ἐπικρατέστερος.

Καταδιωκόμενος ἐν τῇ γεννήσει του ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, ἠναγκάζετο λαθραίως νὰ τελῇ τὰ τῆς νέας αὐτοῦ πίστεως καὶ θρησκείας καθήκοντα, καὶ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν του. Τόποι ἀπόκεντροι καὶ ἔρημοι, ἢ σπήλαια, ἢ ὑπόγεια, ἦσαν τὰ ἀσφαλῆ καταφύγια τῆς λατρείας τῶν πιστῶν· ἐκεῖ ἀνήγειρον καὶ τοὺς ἀπροσίτους βωμοὺς καὶ μικροὺς ναοὺς των, ὅπου ἐκκλησιαζόμενοι προσέφερον τὸ θυμίαμά των, καὶ ἔπραττον ἀκωλύτως τὰς λοιπὰς τῆς νεοσυστάτου αὐτῶν θρησκείας τελετὰς. Ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς νέας ἐκ τῆς παλαιᾶς θρησκείας καὶ εἰδωλολατρίας, ἐπήνεγκε καὶ τὸν ἀποχωρισμὸν πάσης ἐτέρας κράξεως, περιβεβλημένης ἱεροπρεπῆ καὶ μέχρι τινος θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Τοιαύτης δὲ φύσεως ἦσαν καὶ αἱ ταφαὶ τῶν τεθνεώτων. Οἱ νέοι πιστοὶ ἢ χριστιανοὶ ἀποθνήσκοντες, δὲν ἠδύναντο πλέον, καὶ ἂν τοὺς ἐπετρέπετο ἀ-

κόμη, νὰ ταφῶσιν εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἑτεροθρήσκων κοιμητήριον, ν' ἀναμιχθῶσι μὲ ἀπίστους καὶ εἰδωλολάτραις καὶ νὰ τελῶσιν ἐκεῖ τὰ τῆς λατρείας των. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ὀρισθῇ ἰδιαίτερος χώρος δι' αὐτούς.

Ἄλλὰ διαβλεπόμενοι καὶ μισούμενοι τότε οἱ χριστιανοί, ὤφειλον πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτῶν καὶ τῶν τεθνεώτων, νὰ ἀποκρύπτωσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, καὶ νὰ τοὺς ὑπεξαιρῶσιν ἀπὸ τὰ ἐχθρικά βλέμματα τῶν ἐθνικῶν. Τίς δὲ τόπος ἠδύνατο νὰ ᾖναι ἀσφαλέστερος, ἀπὸ ἐκεῖνον εἰς ὃν ἐτέλουν καὶ τὰ τῆς λατρείας των λαθραίως; Ἐὰν οὗτος περιεφρούρει τοὺς ζῶντας, ἐγγυᾶτο μᾶλλον καὶ τοὺς τεθνεώτας. Αὐτὸς ἐθεωρεῖτο προσέτι καὶ ὡς ἀρμοδιώτερος διὰ τὴν σωτηρίαν των, διότι ἅμα ὁ Χριστιανισμὸς παρεδέξατο ὡς δόγμα τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν, καὶ ὡς μυστήριον καὶ ἐλπίδα τὴν μετάνοιαν, καὶ τὴν δι' εὐχῶν καὶ ἱκεσιῶν πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων ζῶντων καὶ τεθνεώτων, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐκλαμβάνωνται καὶ οἱ νοίσκοι ὡς τὰ καταλληλότερα εὐκτήρια πρὸς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν καὶ ἁγιασμὸν τῶν σωμάτων.

Ὅ,τι ὁμως ἐν τῇ ἀρχῇ του ὑπῆρξεν ὑπαγόρευσις τῆς ἀνάγκης καὶ τῶν περιστάσεων, κατεστη ἀκολούθως ἔθιμον στερεὸν καὶ μέχρι τινὸς θρησκευτικόν, διότι καίτοι ὁ χριστιανισμὸς ἐθριάμβευσε, καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ οἱ καταδιωγμοὶ τῶν πρώτων αἰῶνων εἶχον ἐκλείψει, ὁ ἐνταφιασμὸς τῶν νεκρῶν ἐξηκολούθει νὰ γίνηται ἐντὸς ἢ πέριξ τῶν ναῶν τοῦ Ὑψίστου. Τοσοῦτον δὲ τὸ ἔθιμον αὐτὸ ἐρρίζωθη εἰς τὰς ψυχὰς, ὥστε μετεβλήθη καὶ εἰς πρόληψιν καὶ δεισιδαιμονίαν, διότι ἢ μακρὰν τῶν ναῶν ταφῇ, ἐνομιζέτο θρησκευτικῆ πα-

ράβασις, ἥτις ἀντέκειτο εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν ἁγιασμὸν τῶν ὄστων τοῦ τεθνεώτος. Πρὸς ἐξάλειψιν δὲ καὶ ἐκρίζωσιν τοιαύτης προλήψεως καὶ δεισιδαιμονίας, ἠναγκάσθησαν ν' ἀσχοληθῶσι Σύνοδοι καὶ ν' ἀποφανθῶσιν ἐπ' αὐτῶν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7^{ου} αἰῶνος Σύνοδος καθολικῶν συνελθοῦσα εἰς Παρισίους, ἀπηγόρευσε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν ἐντὸς τῶν Μοναστηρίων, ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν Ἐπισκόπων. Ἐκ δὲ τῶν πρακτικῶν ἐτέρας περὶ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐν Ἰρλανδίᾳ τοπικῆς Συνόδου προκύπτει, ὅτι μόνοι οἱ βασιλεῖς ἐθάπτοντο ἐντὸς τῶν Ναῶν, οἱ δὲ λοιποὶ χριστιανοὶ ἢ ἐκαίοντο, ἢ ἐθάπτοντο ὑπὸ σωρὸν λίθων. « Nam caeteri homines sive igne, sive acervo lapidum conditi sunt ». Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 9^{ου} αἰῶνος, ἑτέρα Σύνοδος συγκροτηθεῖσα εἰς τὸ Τιβούρ τῆς Γαλλίας, ἐκανόνισε καὶ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν, ἀπαγορεύουσα αὐτὸν εἰς τοὺς λαϊκοὺς ἐντὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ κωλύουσα ἐνταυτῷ τὴν πληρωμὴν ἢ ἀγορὰν γῆς διὰ ταφὴν τὴν πρᾶξιν μάλιστα ταύτην, ἐχαρακτήρισε αἰσχρὰν καὶ φρικώδη.

Ἐκ τότε ἤρχισαν βαθμηδὸν ν' ἀνεγείρωνται παντοῦ αἱ νεκροπόλεις ἢ τὰ κοινὰ κοιμητήρια, εἰς τὰ ὅποια ὠκοδόμουν συνήθως καὶ μικρὸν ναῖσκον διὰ τὰς ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων ἱερὰς τελετάς. Πρὸς σύστασιν ὁμως τοιούτων κοινῶν νεκροταφειακῶν καταστημάτων, συνέτελεσαν καὶ ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἡ διάχυσις τῶν φώτων, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, διότι οἱ ἄνθρωποι ἐπέισθησαν πλέον, ὅτι τὸ ἀρχαῖον χριστιανικὸν ἔθιμον χωρὶς νὰ τιμᾷ τοὺς νεκροὺς, ἐθανάτονε τοὺς ζῶντας,

« Sans honorer les morts, faisait mourir les vivants »

καὶ ὅτι ἐνῶ οἱ τεθνεῶτες θαπτόμενοι μακρὰν τῶν Ναῶν ἢ τῶν πόλεων καὶ κωμῶν, δὲν ἐβλάπτοντο τὸ παράπαν, οὔτε κατὰ τὴν ψυχὴν, οὔτε κατὰ τὸ σῶμα, οἱ ζῶντες ἀπεναντίας λίαν ὠφελούντο, καθότι καὶ ἡ θλίψις αὐτῶν σπανιώτερον ἀνανεοῦτο, καὶ ἡ εὐαισθησία τῶν ὀλιγώτερον ἐπάσχε, καὶ ἡ ὑγεία τῶν ἐκ τῆς σήψεως τῶν νεκρῶν δὲν ἐκινδύνευε, καὶ ἡ τοποθέτησις τῶν προσφιλῶν αὐτῶν ἀντικειμένων ἦτον εὐπροσιτωτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα.

Οἱ λόγοι οὗτοι, καὶ πρὸ πάντων ὁ τῆς δημοσίας ὑγείας, ὑπηγόρευσαν καὶ εἰς τὰ διάφορα κράτη τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου παραδοχὴν ἰδιαιτέρων νόμων, καὶ ἤδη αἱ ταφαὶ τῶν νεκρῶν εἶναι παντοῦ κανονισμένα διὰ βητῶν διατάξεων. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐπικρατείᾳ τὸ περὶ Νεκροταφείων καὶ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν ἀντικείμενον, κανονίζεται διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Μαρτίου 1834 Β. Δ. κατὰ συνέπειαν τοῦ ὁποίου ἀπαγορεύεται ὁ ἐνταφιασμός τῶν νεκρῶν ἐντὸς τῶν Ναῶν, ὡς καὶ ἐντὸς τῶν πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων, καὶ ἐπιτρέπεται μόνον εἰς τὰ κοινὰ νεκροταφεῖα, τὰ ὁποῖα παντοῦ πρέπει νὰ κατασκευάζωνται διὰ δημοτικῆς δαπάνης.

Καὶ μ' ὅλας αὐτὰς τὰς βητὰς διατάξεις εἰς τινα μέρη τῆς ἡμετέρας Ἐπικρατείας, διατηρεῖται εἰσέτι τὸ ἀρχαῖον μὲν, πλὴν σήμερον ἄτοπον ἐκεῖνο ἔθιμον, ἐνεκα τοῦ ὁποίου συνέβησαν καὶ τινες δυσάρεστοι πράξεις ἐκ μέρους τῶν Ἀρχῶν, διότι αὐταὶ ἐξέθαψαν τοὺς νεκροὺς, ταφέντας ἐντὸς τῶν Ναῶν, καὶ μετακομίσασαι αὐτοὺς, τοὺς ἐνεταφίασαν εἰς τὸ κοινὸν κοιμητήριον. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἐσφάλησαν ἀυθαίρετως καὶ δι' ἱκανὸν χρόνον Ναοὺς, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶχον ταφῆ νεκροί. Τοιοῦτοτρόπως χάριν δέθεν τοῦ

σεβασμοῦ τοῦ νόμου, ἐξετράπησαν εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν κατὰ τῶν νεκρῶν, καὶ εἰς παρανομίαν ἐνταυτῶ, τὴν τυμβωρυχίαν, τιμωρουμένην ὑπὸ τοῦ νόμου, διότι ἂν καὶ οὗτος ἀπαγορεύει τὴν ἐντὸς τῶν Ναῶν ἢ τῶν πόλεων καὶ κωμῶν ταφὴν τῶν νεκρῶν, δὲν ἐπιτρέπει ὁμως καὶ τὴν ἐκθαψιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐπιβάλλει μόνον ἀνάλογον ποινὴν κατὰ τοῦ παραβάτου.

Ἡ Ἐκθαψις εἶναι αὐτόχρημα τυμβωρυχία παρ' οἰουδῆποταὶ πράττεται, τιμωρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ εἰς οὐδένα οὐδέποτε ἐπιτρεπομένη, εἰς τοιαύτην παράλογον καὶ σκανδαλώδη ἀντίφασιν, δὲν ἠδύνατο ὁ νόμος νὰ τεθῆ μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐκτὸς τούτου ὁ τάφος, ὅστις καὶ πολλακίς ἀγοράζεται, ἅμα ἐνταφιασθῆ ὁ νεκρός, καθίσταται ἰδιοκτησία ἱερά καὶ ἀπαρabiαστος τῶν συγγενῶν τοῦ νεκροῦ· εἶναι βωμὸς ἐπὶ τοῦ ὁποίου μὲ τὸ θυμίαμα καὶ τὰ μνημόσυνά των, χύνουν καὶ τὰ θερμὰ δάκρυά των. Οὐδεὶς ἕτερος δικαιούται νὰ προσβάλλῃ πλέον αὐτόν, ἢ ὅπωςδῆποτε ν' ἀσεβήσῃ κατ' αὐτοῦ. Ἡ πράξις του ἤθελε παραβίασῃ τὴν ἰδιοκτησίαν, καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου, ἔχει καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς ἱεροσυλίας· ἤθελε δὲ εἶσθαι καταδικάσιμος καὶ παρὰ θεῶν καὶ παρ' ἀνθρωπίνων νόμων. Αἱ Ἀρχαὶ ἔχουν καθῆκον νὰ προλαμβάνουσι τοιαῦτα ἄτοπα κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ταφῆς· ἀλλ' ἅμα συμβῶσιν οὐδὲν ἕτερον ἔχουν δικαίωμα, εἰμὴ νὰ ἐφαρμώζωσι τὰς ὑπὸ τῶν νόμων καταγινωσκομένας ποινὰς κατὰ τῶν παραβατῶν. Ἄν δὲ αὐταὶ εἶναι ἀνεπαρκεῖς, ἃς υἰοθετηθῶσιν ὑπὸ τῶν νόμων δραστηριώτεραι.

ΔΙΚΗ ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ.

Διατρίβων ποτὲ ἐν Ἑνετία ὁ Πετράρχης καὶ παρὰ πάντων λίαν τιμώμενος, ἐπεσκέπτετο συνεχέστερον καὶ ὑπὸ τσασάρων νέων, οἵτινες μετὰ μεγάλης οἰήσεως καὶ ἀναιδοῦς θρασύτητος, ἐπέκρινον εἰς τὰς συζητήσεις των τοὺς διασημοτέρους ἀνδρας· οὐδένα ἕτερον ἐσέβοντο, εἰμὴ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν ὑπομνηματιστὴν αὐτοῦ Ἀβεβρόην. Ὁ Πετράρχης ἠνέχθη πολλάκις τὰς φλυαρίας των, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξαντληθεῖσα ἡ ὑπομονὴ του, ἐπέπληξεν αὐτοὺς ἡμέραν τινὰ μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος· ἐκεῖνοι δὲ ἀντεκδικούμενοι, συνέστησαν κατ' αὐτοῦ φιλολογικὸν δικαστήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου συζητήσαντες κατὰ τοὺς συνήθεις τύπους τὴν περίεργον αὐτὴν δίκην, ἀπεφάνθησαν, « ὅτι ὁ Πετράρχης ἦτο μὲν ἀγαθὸς ἀνθρώπος, πλὴν ἀγράμματος (illetterato)· » Ἀγράμματος ὁ Πετράρχης!! καὶ διατὶ νὰ μὴν ἦναι καὶ ὁ Δάντης καὶ ὁ Βοκκάκιος!! Ὁ μέγας τῆς Λάουρας ποιητῆς, συνεχάρη μὲν μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι ἀντὶ τοῦ στεφάνου τῆς παιδείας, τῷ ἀπενεμήθη τὸ γέρας τῆς ἀρετῆς, πλὴν ἐφροσύνη καὶ τὴν ἀλλόκοτον ἀπόφασιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, συνάμα δὲ συνέγραψε καὶ Πονημάτιον μὲ τοιαύτην ἐπιγραφὴν « Περὶ » ἀμαθείας ἡμῶν αὐτῶν καὶ πολλῶν ἄλλων, » τὸ ὁποῖον περαίνει μὲ τὴν ἐξῆς ἀξιοσημεῖωτον ἀλήθειαν. « Τὰ γράμματα ὁσάκις δὲν εἰσέρχονται εἰς ἀγαθὴν » καὶ χρηστοθήη ψυχὴν, γίνονται εἰς πολλοὺς ὄργανα » παραφροσύνης, καὶ σχεδὸν εἰς ὅλους κενοτυφίας. » Ἐφήρμωσε τὸ ἀρχαῖον λόγιον. « Εἰς κακότεχνον » ψυχὴν, οὐκ εἰσελεύσεται παιδεία. »

ΓΝΩΜΟΛΟΓΙΑΙ ΙΝΔΙΚΗΣ ΣΟΦΙΑΣ,
ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ.

26. Τοῦ γηραλέου τὸ μὲν σῶμα βραχύνεται· τὸ βᾶδισμα ἀμφιβρέπει· οἱ ὀδόντες πίπτουσιν· ἡ ὄρασις ἀμβλύνεται· ἡ ἀκοὴ δυσήκοος γίνεται· τὸ στόμα σιελίζει· οἱ οἰκεῖοι δὲν ὑπακούουσιν, οὐδ' ἡ γυνὴ θεραπεύει, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς ἐχθρὸς γίνεται. Φεῦ τῶν δεινῶν!

27. Ἀποστρέφου τὴν τῶν κακῶν ὀμιλίαν, καὶ ἀσπάζου τὴν τῶν ἀγαθῶν· εὐεργέτει ἡμέραν καὶ νόκτα, ἐνθυμούμενος πάντοτε τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου τούτου.

28. Ἄκουσον τὸ καθόλου τοῦ νόμου καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ θεὸς αὐτὸ εἰς τὸν νοῦν σου· ὅ,τι σοὶ εἶναι δυσάρεστον μὴ τὸ πράξης εἰς ἄλλους (ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης).

29. Ἀπόφευγε τὴν συνοικίαν μετὰ οὐτιδανοῦ καὶ εὐτελοῦς, τὴν ὄρασιν ἀπὸ τὸ ἀνέραστον, τὴν ἐριδα καὶ λογομαχίαν μετὰ φίλων, καὶ τὴν εἰλικρινῆ συνδιαλλαγὴν μετὰ τῶν ἐχθρῶν.

30. Ἐκεῖνος λέγεται οἰκεῖος, ὅστις εἶναι ἐπωφελής· ἐκεῖνος πατήρ, ὅστις εἶναι τροφεύς· ἐκεῖνος φίλος, ὅστις ἔχει πίστιν· ἐκεῖνη πατρίς εἰς ἣν ζῆ καλῶς ὁ ἄνθρωπος.

31. Ἐκεῖνη εἶναι σύζυγος, ἣτις ἀσχολεῖται εἰς τὰ τοῦ οἴκου ἔργα, εἶναι ἰλαρὰ, φίλανδρος, φιλάρετος, ἀληθολόγος καὶ χρηστολόγος.

32. Ὡς ὁ θάνατος εἶναι ταῦτα· γυνὴ κακὴ, φίλος δύστροπος, δούλος αὐθάδης εἰς ἀπόκρισιν, καὶ οἰκησις ἐν οἴκῳ ἐνθα ὄφρις ἐμφολεῖται.

(ἀκολουθεῖ.)

ΠΡΟΑΓΓΕΛΙΑ.

Τὸ Σύμβολον ἢ κόσμημα, μετὰ τοῦ ὁποίου παρεσκευαζόμεθα ἀνέκαθεν νὰ δημοσιεύσωμεν τὸν Αἶνον, θέλει τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ προσεχοῦς Τεύχους. Αὐτὸ παριστάνει τὴν εἰκόνα ἢ τὴν ἐν ἀπόπτῳ μικρογραφίαν τοῦ ὄρους Αἶνου. Σχεδιασθὲν λίαν ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου κ. Γεωργίου Γ. Αὐλίχου, ἀσχολουμένου μετ' εὐστοχίας καὶ εἰς ἀνώτερα καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀπεστέλλετο εἰς Ἀθήνας ὅπως ξυλογραφήθῃ, πλὴν ἀπολεσθὲν εἰς τὸ Ταχυδρομεῖον καὶ ἀνασχεδιασθὲν, διεβιβάσθη τέλος εὐτυχῶς καὶ εἰς τὴν Πρωτεύουσαν, ὅθεν μετὰ ἓνα περίπου μῆνα μᾶς ἐπεστράφη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀνεκτέλεστον, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ ἐκεῖ τεχνῖται ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐκτελέσωσιν αὐτὸ πιστῶς καὶ ἀκριβῶς. Τότε ἠναγκάσθημεν, ἐπείγοντος τοῦ χρόνου, νὰ ἐκδώσωμεν τὸν Αἶνον καὶ ἄνευ τοῦ Συμβόλου. Ὁ κ. ὁμως Αὐλιχος, ὅστις μᾶς εἶχε προσφέρει πολὺ φιλοφρόνως τὴν εὐστοχὸν γραφίδα του, ἀνεδέξατο ἐπίσης, κατ' αἰτησίαν μας, καὶ τὴν φροντίδα ν' ἀποστείλῃ τὸ σχέδιον εἰς ἰδιαιτέρους ἐν Εὐρώπῃ φίλους του, καὶ νὰ συστήσῃ τὴν ὅσον ἔνεστι ταχυτέραν αὐτοῦ ἐκτέλεσιν. Ὡς καὶ τῶντι ἐπεξεργασθὲν ἐκεῖ μετὰ πολλῆς τῆς λεπτότητος καὶ ἀκριβείας, μᾶς ἐπεστράφη, μετὰ τινος ἐτέρας βραδύτητας, ὅτι ἦτον ἤδη προκεχωρημένη ἡ τύπωσις τοῦ Τεύχους τούτου, ἐπομένως θέλομεν ἐπιθέσει αὐτὸ εἰς τὸ Ε', ὅτε θέλομεν προοιμιάσει ἐπικαλούμενοι καὶ προγενεστέρων ψυχῶν τὴν πνευματικὴν ἀρωγὴν.

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

Σελ. 193. τυχ. 12. ἀνάγν. ἔθνους.

ΣΚΗΝΗ Ε΄.

Ἄρισταγόρας.

Ἄρ. Διερχόμενος κατὰ συγκυρίαν ἐκ τῆς παρακειμένης ὁδοῦ, εἶδον νὰ ἐξέλθωσιν ἐντεῦθεν ὁ Θεράπων καὶ δύο τοῦ Πολυφόντου δορυφόροι. Τίς ὁ λόγος τῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεᾶς ἀσυνήθους αὐτῶν ἐμφανίσεως; Μήπως τεχταίνεται νέον τι κατ' ἐμοῦ καὶ τῆς Ἐναρέτης; — Διότι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἡμέρας εἴμεθα δυστυχῶς ἡμεῖς, καὶ ἡ αἰσχρὰ τοῦ τυράννου ἀπαίτησις. Δύνασθαι σεῖς, καλαὶ νεάνιδες, νὰ μὲ διαφωτίσητε;

Χο. Παρεσκευάσαν τὸν ναόν, καὶ μετήνεγκον καὶ ἱερεῖα, διότι προτίθεται νὰ ἔλθῃ ἐντὸς ὀλίγου ὁ Πολυφόντης, ἵνα προσφέρῃ πρὸς τὴν Θεάν Ἀφροδίτην θυσίαν.

Ἄρ. Πρὸς τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην, ἢ τὴν καλουμένην Πάνδημον καὶ Κοινήν; Διότι ἐκάστη ἔχει ἰδιαιτέραν λατρείαν καὶ ἰδιαιτέρας θυσίας. Ἡ Πάνδημος Ἀφροδίτη λατρεύεται ὑπὸ ἀσέμνου, ἀκρατοῦς καὶ αἰσχροῦ ἔρωτος, ὑπὸ ἀνδρῶν οἷος ὁ Πολυφόντης καὶ ὑπὸ θυσιῶν λαγῶν καὶ χοιριδίων, κτηνῶν φύσει πρὸς τὴν λαγνεῖαν ὄξυρόπων. Ἡ δὲ Οὐρανία ἀποτροπιαζομένη τοιαύτας τιμὰς καὶ τοιούτους λάτρας, ἀποδέχεται μόνην τὴν λατρείαν ἀγνοῦ, σώφρονος καὶ τιμίου ἔρωτος, προσφορὰς ἀνθέων καὶ θυσίας περιστερῶν. Ἡ πρώτη παριστανομένη γυμνὴ εἰς τὴν Κόρινθον, ὑπηρετεῖται ὑπὸ χιλίων ἀκολάστων ἱεροδούλων. Ἡ δευτέρα ἐνδεδυμένη καὶ ἐνοπλος εἰς τὴν Σπάρτην, τιμᾶται ὑπὸ σεμνοτάτων παρθένων. Τὰ αὐστηρὰ καὶ κόσμια ἦθη τῶν ἡμετέρων προγόνων, ὁμοιάζοντα ἐν πολλοῖς μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, δὲν

ἀνείχοντο βεβαίως Θεᾶν ἐκδεδηγμένης λατρείας, ἔνεκα τούτου ἀνιδρύσαντο καὶ τὸν ἀπέναντι ναὸν τῆς ἀειπαρθένου Ἀρτέμιδος ὡς πολιούχου Θεᾶς, καὶ ἐνταῦθα τιμοῦν τὸ τῆς αἰδήμονος καὶ ἐσθητοφόρου Οὐρανίας Ἀφροδίτης. Πρὸς ταύτην λοιπὸν προτίθεται νὰ τελέσῃ θυσίαν ὁ Πολυφόντης, ἢ πρὸς τὴν Πάνδημον ;

Χο. Ἐκ τῶν ὀπισθεν τοῦ βωμοῦ ἱερείων, καὶ τῶν ἐνώπιον τῆς Θεᾶς ἀναδόχων κανίστρων, φαίνεται ὅτι προτίθεται νὰ τελέσῃ εἰς ἀμφοτέρας θυσίαν, καὶ ἀμφοτέρων νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν.

Ἄρ. Τοιαύτας ἀναμίختους καὶ ἀπρεπεῖς θυσίας, μόνος ὁ Πολυφόντης καὶ οἱ ὁμόφρονές του, δύνανται νὰ ἐπινοήσωσι καὶ νὰ τελέσωσιν. Οἱ παρομοίου φυράματος ἄνθρωποι, ὡς δὲν ἀποδέχονται δικαίας καὶ ἠθικὰς διακρίσεις εἰς τὰ ἀνθρώπινα, οὕτω δὲν ἀναγνωρίζουν καὶ βαθμοὺς καὶ ἱεραρχίας εἰς τὰ θεῖα. Πονηροί, ἀσεβεῖς καὶ καταχρασταὶ εἰς πάντα, θέλουν καὶ πάντας νὰ ἐξισώνωσι πρὸς τὴν ἀγενῆ καὶ ἀνῆθικον πολιτείαν των, διότι τότε καὶ ἀσφαλέστερον δεσπόζουν, καὶ ὑπὸ ὀχληρῶν καὶ ἐπικινδύνων ἐπικριτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένοι. Ἡ γενικὴ διαφθορὰ καὶ παραλυσιὰ πῶν ἡθῶν, συντηροῦμεναι ὑπὸ τῶν ἰδίων των παρεκτροπῶν, καταβυθίζουσι βαθμηδὸν τὰς κοινωνίας εἰς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς μέθης τῶν ἡδονῶν, τὸ ὁποῖον οὔτε σκέπτεται, οὔτε κὰν φαντάζεται, ὅτι ὑπάρχει ἄλλος εὐγενέστερος καὶ ἀξιοπρεπέστερος βίος. Τοιαύτη ληθαργικὴ ἢ μᾶλλον ἀπογνηστικὴ τῶν πραγμάτων θέσις, δημιουργουμένη συνήθως ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω στρωμάτων, καὶ κατερχομένη πρὸς τὰ κατώτερα, μεταβάλλει καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς κτήνη· τότε σπανιῶτα εἶναι οὗτοι ἐπιδεικτικοὶ θεραπείας καὶ σωτηρίας,

οὔτε ἠθικὰς παραινέσεις, οὔτε ὀρθὰς συμβουλὰς ἀνέχονται, μάλιστα ἐρεθίζονται ὑπ' αὐτῶν, διότι νομίζουν ὅτι πειράζεται ἡ φιλαυτία των καὶ διαταράσσονται αἱ ἄβραϊ διασκεδάσεις των. Οἱ παρασκευάζοντες καὶ μορφόνοντες αὐτοὺς, φροντίζουν ἐπιμελῶς νὰ τοὺς διατρέψωσι καὶ ἐφελκύσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας μὲ τοιαύτας ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς διδασκαλίας, αἵτινες καὶ τὴν καρδίαν φθείρουν καὶ τὸ πνεῦμα νοθεύουν. Ὁ Πολυφόντης ὡς τύραννος πανουργὸς καὶ μοχθηρὸς εἰς τοιαύτην πειρᾶται νὰ φέρῃ τὴν πολιτείαν κατὰστασιν, διὰ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς πολίτας ἀνοσιῶν αὐτοῦ πράξεων, διότι ἐνῶ δι' ἐφουβρίστων τολμημάτων ἐκφραυλίζει τὴν δημοσίαν ἠθικὴν, ἤρξατο ἤδη καὶ δι' ἀθεμίτων θυσιῶν νὰ μολύνη τὰ ἱερὰ τῆς θρησκευτικῆς τεμένης. Τοιοῦτοτρόπως καθίσταται διδάσκαλος καὶ ἀνηθικότητος καὶ ἀσεβείας.

Χο. Τοιοῦτοι κίνδυνοι βεβαίως ἐπίκεινται. Πλήν ἂς εὐελπιζώμεθα εἰς τὸν πολιτὸν καὶ εὐσεβῆ Πρόμνησον. Οὗτος ὡς ἀνθίσταται, καίτοι πολλάκις ἀνεπιτυχῶς, εἰς ὅλα τὰ κακὰ ἔργα τοῦ υἱοῦ του, ἐπιτύχη ἴσως νὰ διασκεδάσῃ τοῦλάχιστον τὴν θρησκευτικὴν ταύτην τελετήν.

Ἄρ. Πιθανόν. Γνωρίζων ὅμως τὸν πείσμονα τοῦ Πολυφόντου χαρακτήρα, δὲν συμμερίζομαι τὰς ἐλπίδας σας. Ἐγὼ ἤδη ἀπέρχομαι, διότι παρατηρῶ προσεγγίζοντα τὸν Πρόμνησον, ὀπισθεν τοῦ ὁποίου ἴσως ἀκολουθεῖ καὶ ὁ υἱός του· δὲν ἐπιθυμῶ, διότι δὲν εἶναι εἰσέτι καιρὸς καὶ ἀπόντος τοῦ Ἀντήνορος, νὰ συναντηθῶ μετ' αὐτοῦ.

— ἐν τῷ ἑσπέρῳ — ΣΚΗΝΗ ΣΤ΄. Ἐκτὸς ἐπιπέδου

— ἐκτὸς ἐπιπέδου — Ὁ Περικλῆς, ὁ Κέραιος, ὁ Κεραιὸς, ὁ Κεραιὸς, ὁ Κεραιὸς

Πρ. Κόραι Κεραλληνίδες, μὴ μὲ ἐγκαταλείψετε μόνον εἰς τὴν εὐσεβῆ ὑπηρεσίαν, ἣν ἤλθον καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐπιτελέσω, ὅπως ἀποτρέψω τὸν υἱὸν μου ἀπὸ ἐτέραν ἐφύβριστον πράξιν· δύνασθε καὶ διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τῶν νευμάτων σας νὰ γίνηται χρήσιμοι.

Χο. Εἴμεθα πρόθυμοι, σεβαστέ γέρον, πρὸς τὰς ἐπιθυμίας σου. Ἄλλ' ἂν τὸ κῆρος φιλοστόργου πατρὸς καὶ ἀγαθοῦ πολίτου, δὲν ἰσχὺν νὰ μεταπέσῃ τὸν Ἡγεμόνα, τί δύναμεθα νὰ κατορθώσωμεν ἡμεῖς!

Πρ. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἀκαυδῶ. Ἀφοῦ κατὰ κακὴν μοῖραν αἱ ἐν τῷ οἴκῳ ἐνστάσεις μου, καὶ ἐπὶ τέλους αἱ παρακλήσεις μου, δὲν ἰσχυσαμὲν νὰ μεταπέσωσι τὸν υἱὸν μου ἀπὸ θυσιάαν ἀναξίαν τῆς θεᾶς, καὶ ἐπὶ ἀναξιώτεραν δι' ὃν προτίθεται ἀθέμιτον σκοπὸν, ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ εἰς τὸν ναόν, ἵνα κάμω καὶ ἐτέραν καὶ τελευταίαν ἀπόπειραν. Ὁ τὸ ἀγαθὸν ἐπιδιώκων, οὐδὲν ὀφείλει νὰ παραλείπῃ ἔννομον καὶ συνετὸν μέσον. Ἴσως ἡ εἰκὼν τῆς θεᾶς καὶ ἡ παρουσία τοῦ κοινοῦ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐπίκουροι εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν προσπαθειῶν μου. Ἴσως ἐνταῦθα χρηματίσω εὐτυχέστερος, καὶ ἀπομακρύνω ἐκ τοῦ οἴκου μου ὁμοῦ μὲ τὴν μελετωμένην ἀσέβειαν, καὶ τὴν νέαν αἰσχύνην. Δυστυχῆς καὶ πανάθλιος! Ὁ οἶκός μου, ὅστις ἦτον ἄλλοτε ἄσυλον ἠθικῆς καὶ καύχημα τῶν Κεραλλήνων διὰ τε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν τιμιότητα, καὶ πρὸς ὃν πάντες ἐσεμνύοντο νὰ συγχάζωσιν ὡς εἰς ἱερὸν τέμενος, κατήνησεν ἤδη ἕνεκα τοῦ υἱοῦ μου, ἀντὶς ἐλαττωμάτων, καὶ οἶκος ἀσεβείας καὶ ὑβρεων, ὃν οἱ ἀγαθοὶ ἀποφεύγουσιν ὡς τόπον μολυ-

σμοῦ καὶ θανάτου. Ὡ ἀπροσδόκητος καὶ δεινὴ πραγμάτων μεταβολή! Δὲν ἤθελα ἀποθάνει εὐδαιμονέστερος, εἰάν κατέλυον τὸν βίον πρὶν τῆς ἀνόδου τοῦ υἱοῦ μου ἐν τῇ Ἐξουσίᾳ; — Ἄλλ' ἐπέπρωτο, φαίνεται νὰ δοκιμάσω ἐν τῷ γήρατί μου τὸ πικρὸν τοῦτο ποτήριον ἀπὸ αὐτὸν ἐκεῖνον, ἐξ οὗ ἀπεναντίας ἠλπιζον ἀνακούφισίν τινα ἐκ τῶν δεινῶν, ἅτινα φύσει συνοδεύουν τὴν πολιὰν ἡλικίαν. Πρὸς τί λοιπὸν ἡ τόση τῶν ἀνθρώπων ἐπιθυμία πρὸς ἀπόκτησιν τέκνων καὶ ἀπογόνων; Πρὸς τί τόσοι ἀγῶνες πρὸς ἐμπρεπῆ κατὰ τὰς δυνάμεις των ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν αὐτῶν; Πρὸς τί τόσαι προσπάθειαι, καὶ τόσοι ἐν ξηρᾷ καὶ θαλάσῃ κίνδυνοι πρὸς ἐπισώρευσιν πλοῦτου, ἢ κτήσιν πολυτιμοτέρου ἀντικειμένου, ὅλον τὸ χρυσὸν ὄνομα; Δὲν εἶναι ὅλα ταῦτα περιττά, ὅταν καὶ τὰ πλοῦτη ὑπὸ ἀσώτων κληρονόμων κακῶς καὶ ἀγόνως καταδαπανῶνται, καὶ τὸ χρυσὸν ὄνομα ἀντὶ ἐτι μᾶλλον νὰ λαμπρύνηται καὶ διαϊωνίζηται ὑπ' αὐτῶν, χρησιμεύη ὅτε μὲν ὡς μέσον ἀπάτης ἢ καπηλείας, ὅτε δὲ ὡς βαθμὶς πρὸς ἀνάβασιν, ὅθεν ἀμαυρῶνεται καὶ ἀποθνήσκει; — Ὅσοι λοιπὸν ἀνωφελῆ ἢ κακὰ σπεύρουσιν τέκνα, οὐδὲν ἄλλο πρὸς ἑαυτοὺς συγκομίζουσιν, εἰμὴ πικρίας καὶ ἀλγυθόνας, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς παρέχουσιν ἀφορμὴν γέλωτος καὶ σκωμμάτων. Πλὴν ἔστω· καὶ ἂν ἀγαθὰ πάλιν ἀπολαύσωσι τέκνα, καὶ ἀνακαλύπτωσιν εἰς αὐτὰ τὴν μετέγχευσιν τοῦ χαρακτῆρός των, καὶ τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν πόνων καὶ τῶν φροντίδων των, δὲν διατελοῦν εἰς ἀδιάκοπον ἀνησυχίαν περὶ τῆς ὑπάρξεώς των; Δὲν ταράττονται εἰς πᾶσαν ἀπειλήν πολέμου, ἢ ἐπιδημικὴν νόσον, ἢ ἐτέραν περιπέτειαν; Δὲν ματαιοῦνται ὅλαι αἱ ἐλπίδες των, καὶ δηλητηριάζεται ἅπας ὁ βίος των, εἰάν στερηθῶσιν

ἐξ αὐτῶν ; — Λοιπὸν ἄς μὴ μεμφώμεθα ὅσους φρονοῦν, ὅτι οἱ ἀπαιδεις καὶ οἱ μὴ μεριμνῶντες περὶ τεκνοποιίας εἶναι εὐτυχέστεροι, ἀφοῦ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἐκ τῶν συμφορῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκεινται οἱ ἔχοντες τέκνα. Δὲν ἦτο καὶ δι' ἐμὲ προτιμότερον νὰ ζήσω καὶ νὰ ἀποθάνω ἄτεκνος, παρὰ νὰ ἀπολαύσω υἱὸν, οἷος ὁ Πολυφόντης ; — Οὔτε ἐγὼ, οὔτε ἡ πατρίς ἠθέλαμεν δοκιμάζει, ὅσα τώρα ὑποφέρομεν δεινά. Τὸ τόσον σεβαστὸν τοῦ πατρὸς καὶ τόσον γλυκὺ τοῦ υἱοῦ ὄνομα, ἔγιναν εἰς ἐμὲ ἀφόρητα καὶ πηγαὶ στεναγμῶν καὶ δακρύων. Ὡ καταπεπονημένον γῆρας εὐτυχοῦς ἄλλοτε βίου !

Χο. Εἰς βαρεῖς, πλὴν ὀρθοῦς καὶ σοφοῦς λόγους, ὠθεῖ τὸν πολυπαθῆ καὶ σεβαστὸν γέροντα τὸ δίκαιον καὶ δριμύ αὐτοῦ ἄλγος. Εἶθε νὰ εἰσακουσθῆ ὑπὸ τοῦ Πολυφόντου, ὅστις ἤδη πλησιάζει.

Σ Κ Η Ν Η Ζ'.

Ὁ Πολυφόντης μετὰ δορυφόρων καὶ ὁ θεράπων αὐτοῦ προπορευόμενος, καὶ φέρων ἐντὸς δίσκου ἀνθόπλεκτον στέφανον.

Πολ. Χαίρω, πάτερ, βλέπων σε ἤδη μεταμελημένον καὶ προδραμόντα εἰς τὸν ναόν, ὅπως τελέσωμεν ὁμοῦ τὴν θυσίαν.

Προ. Κακῶς ἡρμήνευσας, τέκνον μου, τὴν ἐνταῦθα παρουσίαν μου.

Πολ. Τίς ὁ λόγος λοιπὸν τῆς ἐλεύσεώς σου ;

Προ. Ἦλθον διὰ τελευταίαν φορὰν νὰ σὲ συμβουλεύσω καὶ ἐνώπιον τῆς Θεᾶς, καὶ ἐνώπιον τῶν

συμπαρισταμένων, ὅπως καὶ τὴν πολιτείαν σου μεταβάλης, καὶ ἐκ τῆς θυσίας ἀποστῆς.

Πολ. Δυσκατόρθωτον τὸ ἐπιχειρήμα σου.

Προ. Ἐπιτελῶ ὑψηλὸν καθήκον πατρὸς καὶ πολίτου.

Πολ. Καὶ ἐγὼ Ἦγεμόνος καὶ ἤδη Ἱεροφάντου.

Προ. Παραβαίνεις ἀμφοτέρα.

Πολ. Ἐν τούτοις εἶμαι Ἦγεμῶν τῆς χώρας.

Προ. Ἀφοῦ ἠπάτησας αὐτὴν διὰ δόλου καὶ ὑποκρίσεως.

Πολ. Τοιαῦτα μέσα ἐπιτρέπονται πρὸς ἐπίτευξιν ὀρόνου.

Προ. Οὐχὶ ὅμως καὶ πρὸς ἀπόκτησιν τιμῆς καὶ ἀληθοῦς δόξης.

Πολ. Μοὶ ἀπονέμονται ἤδη ἀρκούσαι τιμαί.

Προ. Οὐχὶ εἰς σέ, ἀλλ' εἰς τὰ ξίφη τῶν μισθοφόρων σου.

Πολ. Οὐδαμῶθεν ἀκούω παράπονα.

Προ. Οἱ κόλακές σου σὲ ἀπατοῦν.

Πολ. Οἱ φαῦλοι καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς τάξεως ἴσως παραπονοῦνται

Προ. Αὕτη εἶναι πάντοτε ἡ γλῶσσα τῆς τυραννίας· πλὴν ἡ τάξις ἀνευ ἐλευθερίας, εἶναι αὐτόχρημα δουλεία.

Πολ. καὶ ἡ ἐλευθερία ἀνευ τάξεως εἶναι παραλυσία.

Προ. Λοιπὸν συνδύασε ἀμφοτέρα.

Πολ. Τὰ πλήθη ἀνευ φόβου καὶ χαλινοῦ εἶναι ἐπικίνδυνα.

Προ. Καὶ οἱ Ἦγεμόνες ἀνευ φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης, ἴστανται ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς.

Πολ. Δὲν φοβοῦμαι, εἶμαι ἀσφαλῆς.

Προ. Πάντα τὰ ἀνθρώπινα εἶναι ἀβέβαια· οὐδὲν τῆς τύχης ἀσταθέστερον.

Πολ. Οἱ Θεοὶ μάλιστα με εὖνοοῦν καὶ με προστατεύουσι.

Προ. Πρὸ πολλοῦ τοὺς ἀπελάκτισας, καὶ ἤδη προτίθεσε σκανδαλωδῶς ν' ἀσεβήσης κατ' αὐτῶν· ἂν δὲν ἀγανακτήσωσι, θέλουν βεβαίως ἐρυθριάσει εἰς τὴν οὐσίαν σου.

Πολ. Οὔτε τὸ ἓν, οὔτε τὸ ἕτερον θέλει συμβῆ. Οἱ Θεοὶ ὀλίγον προσέχουν εἰς τοιαύτας μωρίας, ἐπινοηθείσας ὑπὸ τῶν ἱερέων πρὸς ἴδιον ὄφελος.

Προ. Διατί λοιπὸν ἐπιτελεῖς καὶ σὺ αὐτάς, τὰς ὁποίας ἀποκαλεῖς μωρίας;

Πολ. Ἴνα κολακεύσω μᾶλλον τὰς δοξασίας καὶ τὴν εὐπιστίαν τοῦ πλήθους, τὸ ὅποσον σκαιῶς ἀφαιρᾶται καὶ παρασύρεται ὑπὸ τῶν φαινομένων καὶ τῶν πολυθορόβων ἐπιδείξεων.

Προ. Ἡ ἀσέβειά σου δὲν ἔχει ὄρια· ὀμιλεῖς καὶ κράττεις ὡς ἀναιδῆς πλάνος καὶ ὕβριστῆς θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Πολ. Τὸ γῆρας εἶναι φύσει μεμφίμοιρον, καὶ συνήθως ἐπικρίνει εἰς ὅλα τοὺς νέους.

Προ. Ἐχει ὅμως τι καλὸν, ἐξ οὗ στεροῦνται οἱ νέοι, τὴν σύνεσιν καὶ ἐμπειρίαν.

Πολ. Οἱ νέοι εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ πρόοδος τῶν κοινοῦντων.

Προ. Σὺ ἐψευσας καὶ ἀπώλεσας ἀμφότερα διὰ τῆς πολιτείας σου.

Πολ. Ἡ πολιτεία μου εἶναι γνωστὴ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας.

Προ. Ὡς ἀποτρόπαιος καὶ αἰσχρὰ τυραννία. Πρόσεξε Πολυφρόντα, ἀκουσον τὸν πρεσβύτην πατέρα σου

καὶ τὸν τίμιον πολίτην. Μὴ ἐπαναπαύεσαι εἰς τοὺς δαρυφόρους σου· μὴ παρασύρεσαι ἐκ τοῦ συρφετοῦ τῶν κολάκων σου, οἵτινες προσκολλῶνται εἰς τοὺς ἰσχυροὺς, ὡς οἱ κηφήνες εἰς τὸ κηρίον. Πολλοὶ ἄλλως δημοφιλεῖς καὶ ἀγαθοὶ, πλὴν εὐπιστοὶ ἢ βράθυμοι ἡγεμόνες, ἔγιναν θύματα αἰσχροῦν κολάκων καὶ κακῶν συμβούλων. Οὗτοι θηρεύοντες μόνας τὰς ἀπολαυὰς καὶ τὴν εὖνοιαν τῶν ἡγεμόνων των, φροντίζουσι ἀπλῶς πῶς νὰ τοὺς εὐαρεστῶσιν· ἐρποντες ὡς σκώληκες καὶ καμπτόμενοι πάντοτε ἐνώπιόν των, οὔτε ἐνίστανται ποτε κατὰ τῶν οἰωνοῦντων ἐπιθυμιῶν των, οὔτε ὀρθῶς καὶ θαρραλέως ἀπευθύνουσι συμβουλὰς, οὔτε εἰλικρινῶς τοὺς διαφωτίζουν περὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ ἀληθοῦς τῆς χώρας πνεύματος. Εὐτυχεῖς ἄσοι δὲν περιστοιχοῦνται ὑπὸ τοιούτων ἀμφιστόμων τεράτων, ἅτινα διὰ τοῦ ἑνὸς στόματος λείχοντα, δηλητηριάζουσι τοὺς δεσπότας των, καὶ διὰ τοῦ ἑτέρου θηλάζοντα, αἰμολάπτουσι τὰ πλήθη. Εὐτυχέστατοι δὲ ὅσοι τυχόντες τοῦ ἀνεκτιμήτου δώρου, πιστοῦ καὶ εἰλικρινοῦς φίλου, ἀποδέχονται καὶ μετ' εὐαρεσκείας, καὶ ἐνεργοῦν μετ' ἴσης προθυμίας τὰς συμβουλὰς του. Σὺ συγκαταλέγεσαι ἀναντιρρήτως μεταξὺ τῶν τελευταίων ὡς πρὸς τὸν πιστὸν καὶ εἰλικρινῆ φίλον, διότι τίνα πιστότερον καὶ εἰλικρινέστερον ἠδύνασο ν' ἀπαιτήσης ἀπὸ τῶν ἰδίων σου γεννητόρα, τοῦ ὁποίου ἢ πρὸς σὲ στοργὴ καὶ ἢ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη, εἶναι ἤδη παρομιμώδεις; Ἀλλὰ δύναμαι νὰ σὲ ἀποκαλέσω καὶ εὐτυχέστατον ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν καὶ ἐνεργοποίησιν τῶν συμβουλῶν μου; — Οὐχὶ βεβαίως, διότι οὐδέποτε εἰσηκούσθην. Ἄντὶ νὰ μεταβάλῃς πολιτείαν ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἐπέτεινας τὸ καλῶδιον ἐπὶ τὸ τυραννικώτερον. Δούλος

τῶν ἀτιθάσσω παθῶν σου, ἔγινες καὶ ἔρμαιον τῶν περιστοιχούντων σε κολάκων. Συλλογίσου ὠρίμως, Πολυφόντα, ὅτι μόνη ἡ χρηστὴ πολιτεία σου δύναται οὐχὶ νὰ δικαιώσῃ, ἀλλὰ νὰ κάμῃ μέχρι τινὸς ἀνεκτὴν τὴν ἀρπαγὴν σου, νὰ ἐξευμενίσῃ τὴν πατρίδα, καὶ νὰ μαλαξῇ ὅπως οὖν τὰς καρδίας διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας. Οἱ ἄδικοι περιορισμοὶ ἀπεναντίας, αἱ ἀνοσιουργίαι καὶ αἱ πρὸς τοὺς Θεοὺς ἀσεβεῖαι εἶναι ὑπόνομοι, αἵτινες αἴφνης καὶ ταχέως θέλουν σὲ ἀνατρέψῃ, καὶ ἀποροῦν μάλιστα πάντες οἱ Ἕλληνες, πῶς τώρα τρία ἔτη σὲ ἀνέχονται οἱ μεγάθυμοι Κεφαλλῆνες. Ἐγκατάλειψε λοιπὸν τὴν πεπλανημένην καὶ ἐπικίνδυνον ὁδόν, ἣν ταχεῖ τῷ ποδὶ διατρέχεις· ἀπόπλυνε διὰ νέων ἐναρέτων ἔργων τὸν ῥύπον τῆς μέχρι τοῦδε κακῆς πολιτείας σου· μὴ κατασχύνῃς ἐπὶ πλέον τὸ χρηστὸν ὄνομα τοῦ οἴκου σου· αἰδέσθητι τὴν πατρίδα, καὶ λάμπρυνε αὐτὴν διὰ γενναῖο φρονος καὶ εὐεργετικῆς πολιτείας· ἀπεχε ἀπὸ πράξεις, αἵτινες ὅπως δὴ ποτε προσβάλλουν τὴν τιμὴν τῶν οἰκογενειῶν· ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ πυρὴν τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Μὴν ἀσεβῆς κατὰ τῶν θεῶν, περιφρονῶν ἢ ἐξυθρίζων αὐτοὺς δι' ἀπρεπῶν θυσιῶν ἢ ἀθεμίτων αἰτημάτων. Ἄν οἱ ἄνθρωποι κακοποιῶνται πολλάκις ἀκινδύνως, οἱ θεοὶ δὲν ἐξυθρίζονται ποτὲ ἀτιμωρήτως. Φοβοῦμαι μήπως ἡ θυσία, ἣν ἤδη ἤλθες νὰ τελέσῃς, σοὶ παρασκευάσῃ ἀντὶ ἐκπλήρωσιν αἰσχυρῶν ἐπιθυμιῶν, βάραθρον ἀνεπανορθώτου συμφορᾶς. Ἴσως αἱ παραινέσεις μου δὲν εἶναι ἀρέσταί εἰς τὰ ὦτά σου, διότι εἶναι ἐφθαρμένα ὑπὸ τῶν κολάκων, ἀλλ' εἶναι σωτήριοι διὰ σὲ ἂν τὰς εἰσακούσῃς. Ἐγὼ ἐξεπλήρωσα καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο καθήκον τοῦ φιλοστόργου πατρὸς καὶ τιμίου πολίτου, καὶ ἀπερ-

χόμενος σὲ ἀφίνω ἤδη ἐλεύθερον, νὰ σκεφθῆς καὶ νὰ μετρήσῃς καλῶς τοὺς λόγους μου. (ἀναχωρεῖ).

Σ Κ Η Ν Η Η'.

Χορὸς.

ΜΟΝΟΣΤΡΟΦΙΚΟΝ.

Κεφαλὴ πολιά τοῦ Προμνήσου,
Τιμὴ, καύχημα, δόξα τῆς νήσου,
Ἐξ ἧς πάντοτε ῥέει σοφία,
Γνώσεων πλοῦτος καὶ εὐθυκρισία.
Λόγους φρονίμους καὶ μελιρρύτους,
Εἶπας καὶ τώρα καὶ εὐσυνειδήτους.
Τὸ κλέος τοῦτο τῶν ἀρετῶν σου,
Ἐχομ' ἐλπίδα καὶ τὸν υἱόν σου,
Νὰ περιστείλῃ καὶ συγκινήσῃ,
Τὰς συμβουλάς σου νὰ ἐκτιμήσῃ.

Πολ. Οἱ λόγοι τοῦ πατρὸς μου, εἶναι ἴσως εὐλόγοφανεῖς, πλὴν ἄκαιροι.

Χο. Ἡμεῖς ὁμῶς συνεκινήθημεν ὑπὸ τῶν πατριωτικῶν καὶ συνετῶν τοῦ σεβαστοῦ γέροντος συμβουλῶν. Καλὸν εἶναι, Δέσποτα, νὰ ἐπιστήσῃς ἐπ' αὐτῶν τὴν προτοχὴν σου. Αἱ συμβουλαὶ καὶ παραινέσεις πολλῶν κεφαλῶν, οἷα τοῦ ὑμετέρου φιλοστόργου πατρὸς, εἶναι ἄξιαι πολλῆς καὶ ἐμβριθοῦς σκέψεως.

Πολ. Ἦκουσα μετ' ἀνοχῆς καὶ ἀταραξίας αὐτὰς, καὶ αὔριοι θέλω σκεφθῆ. Τώρα ἤλθον διὰ τὴν προκειμένην θυσίαν, καὶ πρέπει νὰ τελέσω αὐτήν. Θεράπων, εἰδοποίησε τὸν μὲν νεωκόρον νὰ περικουμήσῃ τὸν βω-

μόν με μυρσίνας, καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεᾶς με κρίνα καὶ ἀνθοδέσμας· τοὺς δὲ θύτας, χοηφόρους καὶ ἱερεῖς νὰ εἶναι ἑτοιμοὶ, καὶ σὺ φέρε πρὸς ἐμὲ τὸν ἀνθόπλεκτον στέφανον.

Θερ. Τὰ πάντα εἶναι ἑτοιμα, Δέσποτα. Ἴδου καὶ ὁ στέφανος.

Πολ. (Λαμβάνει καὶ θέτει αὐτὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.) Ἄρχεται ἡ τελετὴ τῆς θυσίας. « Σίγα, σίγα » πᾶς λέως ἔστω. » Θύται λάβετε ἐκ τοῦ κανοῦ τὰς σφαγίδας, σφάζετε ἐπὶ τοῦ ἀμνίου τὰ ἱερεῖα, ραντίσατε με τὸ αἷμα τὸν βωμόν, διατέμετε αὐτὰ καὶ θέσατε ἐπὶ τῆς θυωρίδος τὰ διὰ τὴν Θεάν νενομισμένα, τὸν δεξιὸν μηρόν, τοὺς νεφροὺς, τὴν κῆστιν καὶ τὰ πιμελέστερα μέρη· δότε τὰ σπλάγχνα εἰς ἐμὲ ἵνα θεωρήσω αὐτὰ . . . ἀρίστας, ἀρίστας παρατηρῶ προσβολάς· προσφέρατε τὰ ἱερώσινα εἰς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τηρήσατε διὰ τὴν εἰς τὸν οἶκόν μου εὐωχίαν. Εἶτα βάλετε τὰς ἐσχάρας ἐπὶ τῆς ἐστίας καὶ ὠμοθετήσατε, ὅπως τὰ πάντα εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τῆς Θεᾶς καταναλωθῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρός· Χοηφόροι, σπείσατε ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ περίξ τοῦ βωμοῦ τὰς χοάς. Οἱ ἱερεῖς διαμερίσατε τὸν πέλανον, καὶ διανείμετε ἐξ αὐτοῦ καὶ πρὸς τοὺς περισσῶτας· μετὰ ταῦτα στραφῆτε πρὸς τὴν Θεάν, καὶ ἀναπέμπετε χαμηλῆ τῆ φωνῆ εὐχάς, οἷας καὶ ἐγὼ ἤδη μεγαλοφώνως θέλω ἀποτείνειν εἰς αὐτήν. (Ὁ Πολυφόντης κρατῶν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα μυρσίνας κλάδον, καὶ ἀνατείνων αὐτὸν πρὸς τὴν Θεάν, ἱκετεύει οὕτως αὐτήν.) Ὠραιότατῃ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης κόρη, ἀνθρώπων καὶ Θεῶν ἐπίσης πολυῦμνηστον λάτρευμα. Θεὰ φιλομειδής, ἐν τῇ γεννήσει τῆς ὁποίας εὐφρανθεῖσα καὶ σχιρτήσασα ὑπὸ ἀγαλλιάσεως καὶ ἡ γῆ, ἐ-

βλάστησε τὸ ἄνθος τῶν ἐρώτων, ἐξ οὗ ἐπωνομάσθη καὶ σὺ Ῥοδόχρους. Βασίλισσα τῶν τρυφῶν καὶ τῶν ἀσπασμάτων, ἥτις διὰ τοῦ χαριεστάτου ὑπομειδιάματος σου, κατενίκησας καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς Ἥρας καὶ τὸ σεμνὸν τῆς Ἀθηνᾶς κάλλος, πρόσδεξαι μετ' εὐμενείας, ἱκετεύω σε, τὴν πολυτελεῆ θυσίαν, ἣν πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν σου ἤδη τελῶ, εἰσάκουσον τὰς θερμὰς εὐχάς μου. Ἄπαντα τὰ προσφερόμενα, εἶναι ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς νήσου προϊόντων· περισσεύει νεογνοὶ, λαγωὶ καὶ χοιρίδια γαλαθηνά, μυρσίνας τρυφεραὶ, κρίνα καὶ ῥόδα πρωτοσύλλεκτα, ὠραῖαι καὶ εὐοσμοὶ ἀνθοδέσμαι καὶ πολύτιμα ἀρώματα. Τοιαύτας διακεκριμένας τιμὰς πρώτην ἰσως φορὰν ἀπολαμβάνεις ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Λατρεύεσαι καὶ δοξάζεσαι σήμερον ὡς εἰς τὴν Κύπρον, τὰ Κύθηρα, τὴν Κνίδον καὶ τὴν Κόρινθον, ἔνθα τὸ πλῆθος, ἡ ἀβρότης καὶ τὰ εἶδη τῶν ἡδονῶν, εἶναι τὸ κυριώτερον τῶν κατοίκων μέλημα, καὶ οἱ ναοὶ σου πληροῦνται ἀενάως ὑπὸ ἱερῶν, θυμιαμάτων καὶ ἐρωτολήπτων, αἰτούντων τὴν ἀντίληψίν σου. Ταύτην ἤδη καὶ ἐγὼ αἰτῶ ἀπὸ Σέ. Δὲν ἔχω ἀνάγκην οὔτε τῆς παρουσίας τῶν καλλιμόρφων νυμφῶν σου, οὔτε τοῦ χρυσοῦ ἢ ἀνθίνου βέλους τοῦ υἱοῦ σου· ἐξαιτοῦμαι μόνον ν' ἀποστείλῃς τὸ ταχύτερον ἓνα τῶν θεραπόντων σου, εἴτε τὸν Ἴμερον, εἴτε τὸν Πόθον, ὅστις νὰ καταδεσπῶσῃ ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν καρδίαν τῆς Ἐναρέτης, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν μητέρα τῆς φιλικώτερα αἰσθήματα, ὅπως προτρέπη καὶ αὐτὴ τὴν κόρην τῆς. Ἐπιθυμῶ νὰ μὴ φανῶ δυσέρως, καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἀμφοτέροθεν ἐκουσιασμός, πρὸς ἀποφυγὴν παντός ἐτέρου δυσαρέστου βήματος. Πλὴν ἡ ἐπιθυμητὴ αὕτη ἀμοιβαιότης, εἶναι ἔργον τῆς ὑμετέρας προστασίας καὶ ἐπιδράσεως. Ταύτας λοι-

πὸν ἐπικαλοῦμαι ἀπὸ Σὲ χρυσῇ Ἀφρογένεια. Αἱ πολυειδεῖς τρυφαί, αἱ ἐκλεκταὶ ἡδοναὶ καὶ αἱ ἐρωτικαὶ ἐπιθυμίαι, εἶναι ἡ μόνη λατρεία σου, ἄνευ ἐκείνων παύει καὶ αὕτη. Ἡ πραγματοποιήσεις λοιπὸν τῶν εὐχῶν μου συντελεῖ καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν σου δόξαν, διότι καὶ τὸν πρὸς σὲ τῶν ἀνθρώπων σεβασμὸν ἐπιτείνει, καὶ τὴν λατρείαν ἰσχυροποιεῖ, καὶ τὰς θυσίας πληθύνει. Τελευτῶν τὰς ἰκετηρίους εὐχάς μου, Θεῶ τῶν χαρίτων, ἀπομακρύνομαι μὲ τὴν ἐδραϊὰν πεποιθησιν, ὅτι θέλω ἐντὸς τῆς ἡμέρας ταύτης εἰσακουσθῆ. (Ἀναχωρεῖ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του.).

Σ Κ Η Ν Η Θ'.

Ἄρισταγόρας, Πανόπη, Ἐναρέτη, Τροφός.

Ἄρ. Δὲν ἐλανθάσθην λοιπὸν, ὅταν εἶπον ὅτι αἱ ἐνστάσεις τοῦ Προμνήσου, οὐδόλως ἤθελον ἐπιδράσει ἐπὶ τῶν μωρῶν ἀξιώσεων τοῦ υἱοῦ του. Αὐτὸς ἤδη ἐτέλεσε καὶ τὴν ἐφύβριστον θυσίαν, ἂν καὶ ἐξ αὐτῆς ὀλιγώτερον θέλει ὠφελῆθῃ, παρὰ ἐκ τῶν δορυφόρων του.

Ἐν. Οὐδεμία πλέον ἐλπίς, ἀφ' ὅσον φαίνεται, ἀπέμεινε, προσφιλές μοι Ἄρισταγόρα, πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἄντι ν' ἀποβάλλῃ ὁ αἰσχρὸς αὐτὸς ἄνθρωπος τὰς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας του, ἐνισχύεται ἔτι μᾶλλον εἰς αὐτὰς, διότι ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀσεβήσῃ οὕτω δημοσίως καὶ ἐπισήμως πρὸς τοὺς Θεοὺς, οὐδεμίαν θέλει λάβει συστολήν νὰ προβῇ καὶ εἰς τὸ ἔσχατον καθ' ἡμῶν τόλμημα. Ἡ ἀποτρόπαιος αὐτοῦ διαγωγὴ, μᾶς ἀνοίγει εἰς ἕκαστον αὐτῆς βῆμα τὰ ἐν-

δόμυχα τῆς καρδίας του· καίτοι ὑπουργὸς καὶ κρυφίνους ὡς εἶναι πάντες οἱ ὑποκριταὶ καὶ ἀπατεῶνες, ἀποκαλύπτεται ὁμως πολλάκις καὶ ἀκουσίως του ἐκ τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς τῶν δυσνήτων παθῶν του. Ἐὰν δὲν ἀνεύρωμεν μέσον τι ἀπαλλαγῆς, θέλομεν ἀφεύκτως θυσιασθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ἀποφρὰς βεβαίως ἤτον ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν διεφημίσθη ἡ ἡμετέρα μνηστεία· ἐξ αὐτῆς χρονολογοῦνται οἱ τρόμοι καὶ οἱ κίνδυνοι. Οἴμοι! ὅποιοι σπαραγμοί! Ἐὰν ἦτο τοῦλάχιστον εἰς τὴν πατρίδα ὁ Ἀντήνωρ, ἠθέλαμεν τρέφει τινὰς ἐλπίδας! Ἀλλὰ τίς οἶδε ἂν εὐτυχίσωμεν νὰ τὸν ἴδωμεν ταχέως! Φεῦ! Δὲν ὑπάρχει θέσις ὀδυνηροτέρα ἀπὸ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν μόνωσιν εἰς ὄντα ἀσθενῆ, ἐπαπειλούμενα κατὰ πᾶσαν στιγμὴν!

Παν. Μὴ δυσθυμῆς, μὴ ἀποθαρρύνεσαι φῶς μου. Ἡ προστασία τῶν Θεῶν ἐχρημάτισεν ἀείποτε ἡ ἀσφαλές τερα καὶ δραστηριωτέρα ἐγγύησις τῶν ἀδίκως δυναστευομένων. Ἡμεῖς ἐπεκαλέσθημεν τὴν ἀντίληψίν των, καὶ θέλουν ἐξάπαντος μᾶς ἐλευθερώσει· θέλουν ἀποστείλει ἐγκαίρως τὸν Ἀντήνωρα, ὅστις θέλει μετὰ τοῦ Ἄρισταγόρου τελεσφόρως μᾶς περιφρουρήσει. Ἐπειτα πιστεύω ὅτι καὶ ὁ σεβαστὸς Πρόμνησος, θέλει μέχρι τέλους μείνει θερμὸς καὶ ἀκάματος ἡμῶν ὑπερασπιστής.

Ἄρ. Ὅποια φαινόμενα παράδοξα! Τί νὰ εἶπῃ τις; Ὅταν παρατηρῆ ὅτι ἐξ ἀρίστου πατρὸς βλαστάνει ἄθλιος γόνος, ὡς ἐκ πατρὸς κακίστου ἐξέρχεται χρηστότατος υἱός; Ἡ ὅταν ἀπαντᾷ ἐντὸς πενιχρᾶς καλύβης ἡ εἰς ἰδιωτικὸν βίον γενναῖα καὶ μεγάλα φρονήματα, ἐντὸς δὲ πολυτελῶν ἀνακτόρων ἡ εἰς ὑψηλὰ θρανία ψυχὰς ἀγενεῖς καὶ μικροπρεπεῖς; Πῶς θέλει διακρίνει τὴν ἀρετὴν καὶ γνωρίσει τὴν εὐγένειαν τῶν

αἰσθημάτων, ἀφοῦ καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ τίμιον, δύνανται ἀδιαφόρως νὰ ὑπάρξωσι καὶ εἰς τὸν πτωχὸν καὶ εἰς τὸν πλούσιον, ὡς καὶ νὰ προκύψωσιν ἐπίσης ἐξ αἰσίας καὶ ἀπαισίου καταγωγῆς; Δὲν εἶναι λοιπὸν αἰνίγμα δυσδιάλυτον καὶ μυστήριον δυσκατάληπτον ὁ ἄνθρωπος; — Μόνη ἡ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετ' αὐτοῦ διατριβὴ καὶ ἡ ἐν τῇ Ἐξουσίᾳ ἀνοδος, δύνανται ν' ἀναδείξωσιν αὐτὸν οἷος πραγματικῶς εἶναι. Ἄλλως εὐκόλως τις ἀπατάται, ἂν ἐκ προσηνοῦς ἐξωτερικοῦ, ἐξ ἡδίστων λόγων καὶ ἐξ ἐφημέρου συναναστροφῆς φαντασθῇ, ὅτι ἐγνώρισε πλέον καὶ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, εἰς ὃν δύνανται καὶ τυφλῶς νὰ παραδοθῇ. Εἰς τοιαύτην δεινὴν ἀπάτην ὑπέπεσε δυστυχῶς καὶ ἡ ἡμετέρα πατρίς, ἣτις ἤδη ἀπογεύεται τοὺς πικροὺς καρποὺς τῆς σκαϊότητος καὶ εὐπιστίας τῆς, διότι παρασυρθεῖσα ἐκ τῆς καλῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ιδιωτικῆς συμπεριφορᾶς, ἀνηγόρευεν Ἡγεμόνα τὸν Πολυφόντην, βλάστημα νόθον μεγαθύμου πατρός. Ὑπὸ τὴν εὐφράδειαν τῆς γλώσσης, τὴν εὐπροσηγορίαν τοῦ ἠθους, καὶ τὴν φαινομενικὴν γενναιότητα τοῦ χαρακτῆρος, ὑπέκρυπτε ψυχὴν πονηρὰν, φιλάργυρον, ἀκόλαστον, αἰμοχαρῆ, ἀσεβῆ καὶ πρὸς πᾶσαν κακουργίαν ἐπιβόρη καὶ ἀμετάπειστον. Ἡ Ἀρχὴ τὸν ἀπεκάλυψεν εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν γυμνότητα· αἱ μοχθηραὶ καὶ φρικαλεαὶ πράξεις του, διέσχισαν τὸ ἀλλότριον ὕψωμα, ἐξ οὗ ἦτο μετημφισμένοσ. Ἐλπίζω ὅμως εἰς τοὺς Θεοὺς ὅτι ταχέως θέλει φθάσει εἰς τὸ τέρμα τοῦ βίου του. Τὰ θλιβερὰ δάκρυα, ἅτινα ἔχυσαν καὶ γύνουν τόσα ἀλῶα καὶ ἀσθενῆ πλάσματα, θέλει ἀποτίσει διὰ τοῦ ἰδίου του αἵματος. Μὴ ταράττεσαι, γλυκυτάτη μου Ἐναρέτη, αἱ θρήνοι καὶ αἱ ἀγωνίαι σου,